

ABIKS EESTI KODAKONDSUSE TAOTLEJALE

Trükise väljaandmist on toetanud Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed ja Kultuuriministeerium

Koostajad: Andres Ääremaa, Anzelika Valdre, Toomas Hiio, Dmitri Rõbakov

Toimetaja: Kärt Jänes-Kapp

Fotod: lk 5 Vabariigi Presidendi Kantselei; lk 6 Koolibri arhiiv; lk 7 Koolibri arhiiv; lk 8 Eesti Kirjandusmuuseum; lk 9 Koolibri arhiiv, Eesti Rahva Muuseum; lk 10 Koolibri arhiiv; lk 11 Koolibri arhiiv, Eesti Filmiarhiiv; lk 12 Koolibri arhiiv, Wikipedia; lk 13 Eesti Filmiarhiiv / E. Järve, Eesti Rahva Muuseum; lk 14 Eesti Filmiarhiiv / Verner Puhm, Eesti Filmiarhiiv / Harald Lepikson; lk 15 Eesti Filmiarhiiv / Harald Lepikson; lk 16 Koolibri arhiiv; lk 17 Koolibri arhiiv; lk 19 Rahvastikuministri Büroo / Anastassia Raznotovskaja; lk 21 Koolibri arhiiv; lk 22 PM / Scanpix / Ove Maidla; lk 23 PM / Scanpix / Margus Ansu, Koolibri arhiiv; lk 24 PM / Scanpix / Mihkel Maripuu; lk 25 Koolibri arhiiv; lk 26 PM / Scanpix / Raigo Pajula; lk 29 Virumaa Teataja / Scanpix / Arvet Mägi; lk 30 Koolibri arhiiv; lk 31 Koolibri arhiiv; lk 32 Koolibri arhiiv; lk 33 Sakala / Scanpix / Elmo Riig; lk 24 PM / Scanpix / Mihkel Maripuu; lk 35 Scanpix / Henn Soodla; lk 36 PM / Scanpix / Peeter Langovits; lk 38 PM / Scanpix / Liis Treimann, PM / Scanpix / Toomas Huiik, Scanpix / Presshouse / Kalev Lilleorg; lk 41 PM / Scanpix / Peeter Langovits; lk 42 Koolibri arhiiv; lk 44 Sakala / Scanpix / Elmo Riig; lk 45 Virumaa Teataja / Scanpix / Tairo Lutter; lk 46 Koolibri arhiiv; lk 47 Scanpix / Presshouse / Ado Luud; lk 49 PM / Scanpix / Sille Annuk; lk 51 Koolibri arhiiv; lk 53 Koolibri arhiiv; lk 55 Koolibri arhiiv; lk 56 Rahvastikuministri Büroo / Ilja Prokopjev; lk 58 PM / Scanpix / Raigo Pajula; lk 60 Rahvastikuministri Büroo / Ilja Prokopjev; lk 62 Koolibri arhiiv; lk 63 PM / Scanpix / Raigo Pajula.

Väljaandja palub endast märku anda autoritel, kelle loomingut on raamatus avaldatud, aga kellega pole õnnestunud ühendust saada.

Makett ja teostus: Kirjastus Koolibri, Hiiu 38, 11620 Tallinn
www.koolibri.ee

© Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed, 2010
www.meis.ee

Kõik õigused on kaitstud.

Tallinn, 2010
2., täiendatud ja parandatud trükk.

ISBN 978-9949-9008-9-3 (trükis / print)
ISBN 978-9949-9091-0-0 (online / pdf)

Tasuta jagatav tiraaž.

Trükitud trükikojas Greif.

Sisukord

Saateks	5	Kuidas Riigikogu töötab?	36
Eesti ajaloo lühiülevaade	6	Vabariigi President	38
Olulisi sündmusi Eesti ajaloost 20. sajandini	6	Vabariigi Presidendi valimine	38
Eesti Vabariik Esimesest maailmasõjast		Vabariigi Presidendi ülesanded	38
Teise maailmasõjani	8	Vabariigi Valitsus	40
Teine maailmasõda ja Eesti okupeerimine	10	Vabariigi Valitsuse koosseis	40
Nõukogude Liidu lagunemine ja Eesti iseseisvuse taastamine	14	Vabariigi Valitsuse ülesanded	40
Eesti täna	16	Kohus	42
Riigi sümbolid	16	Kohtunike nimetamine	42
Rahvastik	19	Eesti kohtusüsteem	43
Territoorium	20	Euroopa Kohus	43
Religioon	21	Euroopa Inimõiguste Kohus	44
Haridus	21	Kohalik omavalitsus	44
Kultuur	22	Kohaliku omavalitsuse ülesanded	44
Sport	22	Valla- ja linnavolikogu valimine	45
Majandus	23	Õigused, vabadused ja kohustused	46
Kodanikuühiskond	24	Põhiõigused, -vabadused ja -kohustused	46
Riik ja rahvas	26	Eesti kodaniku õigused	54
Eesti kui iseseisev demokraatlik vabariik	26	Eesti Vabariigi kodakondsus	56
Põhiseadus ja seadused	27	Kodakondsus sünniga	56
Võimude lahusus	28	Kodakondsus naturalisatsiooni korras	57
Eesti ja rahvusvahelised organisatsioonid	29	Kodakondsuse taotlemine	60
Eesti ja Euroopa Liit	29	Kodakondsuse taotlemine lapsele	61
Euroopa Liidu institutsioonid	30	Kodakondsuse saamine eriliste teenete eest	61
Euroopa Nõukogu	31	Euroopa Liidu kodakondsus	62
Ühinenud Rahvaste Organisatsioon	31	Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksamist	63
Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon	31	Näidisküsimused	65
Eesti valitsemiskorraldus	32	Sõnaseletusi	68
Riigikogu	32		
Riigikogu ülesanded	32		
Riigikogu valimine	34		

Saateks

Inimloomus nõuab kuhugi kuulumist, inimene tahab kellegagi koos olla. Selleks ongi meil perekonnad, kolleegid ja sõbrad. Riigi ja ühiskonna tasemel täidab just kodakondsus parimal viisil seda kuulumise vajadust. Ja nagu kodus ja peres, on ka riiki ja ühiskonda täieõiguslik kuulumine seotud pea võrdsel määral kohustuste ja õigustega.

Aga ka nende loetlemine ei kaalu üles seda seesmist rõõmu ja kindlustunnet, mille annab võimalus valju häälega öelda: Eesti on minu riik! Minu riik, mida ma oma töö, hoole, pühendumise ja eelkõige armastusega teen iga päev paremaks, ilusamaks ja õiglasemaks.

Iga riik peab seisma oma kodanike eest. Iga riigi huvi on aidata kaasa kodanikkonna suurenemisele. Ükski enda kodanikest tõeliselt lugu pidav riik ei jaga kodakondsust suvaliselt, seda pole siiani tehtud ega hakata tegema ka tulevikus. Kodakondsuse saamiseks peab iga inimene ikka tahet ilmutama.

See tahe näitab, et Te usaldate ja vajate Eesti riiki. Ma kinnitan Teile, et ka Eesti riik usaldab ja vajab Teid. Eesti riik tunnustab Teie tahet.

Eesti riigi sõnum saab seetõttu olla ühene: me toetame iga siin elava mittekodaniku tahet saada Eesti kodakondsus ja liituda täielikult Eesti ühiskonnaga. See on privileeg, mis kuulub vaid Eesti Vabariigi kodanikule.

Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves

Katkendid kodakondsustunnistuste kätteandmise tseremoonial Kadrioru kunstimuuseumis 30. septembril 2008 peetud kõnest

Kunda Lammasmägi

EESTI AJALOO LÜHIÜLEVADE

Olulisi sündmusi Eesti ajaloost 20. sajandini

Vanimad jäljed inimtegevusest Eesti alal pärinevad viimase jääaja lõpust. Vanimad arheoloogilised leiud arvatakse pärinevat IX aastatuhandest enne Kristust. Esimese leiukoha järgi Kunda lähedal Põhja-Eestis nimetatakse seda keskmise kiviaja kultuuri **Kunda kultuuriks**. Geeniteadlaste uued avastused kinnitavad, et Eesti asustus on sellest ajast alates olnud püsiv.

II aastatuhande alguses pärast Kristust jagunes Eesti ühiskond juba jõukamateks ja vaesemateks, kuid riik ei olnud veel kujunenud. Kogukonnad tegid koostööd kihelkonna või maakonna piires. Saarlased olid meresõitjad ning korraldasid rüüsteretki Läänemere teistele kallastele.

13. sajandi alguses üritasid Eesti ala vallutada sakslased, taanlased, venelased, rootslased ja leedulased. **Muistse vabadusvõitluse** (1208–1227) tulemusena vallutasid Põhja-Eesti taanlased, Lõuna-Eesti jäi Saksa ordurüütlite ja piiskoppide võimu alla. Eestlased pidid vastu võtma ristiusu. Rajati linnad ja ehitati kirikud.

Oluline sündmus oli Jüriöö ülestõus aastail 1343–1345. Vallutajaid mine-ma ajada ei õnnestunud, kuid pärast ülestõusu müüs Taani kuningas oma valdused Põhja-Eestis Saksa ordule. 16. sajandini kuulus võim maal ordule

ja katoliku piiskopkondadele. Linnades kehtis linnaõigus ja linna valitsesid raed. Suuremad linnad, välja arvatud Narva, kuulusid Hansa Liitu.

16. sajandi alguses jõudis Eestisse reformatsioon. Linnades levis luteri usk. Ordu ja katoliku piiskopid säilitasid esialgu oma võimu. **Liivi sõjas** (1558–1583) võitlesid Eesti ja Läti alade pärast Venemaa, Rootsi, Taani ja Poola. Sõjas alistusid Tallinn ja Põhja-Eesti aadlikud Rootsile. Poola vallutas Lõuna-Eesti, Saaremaa läks Taanile. Poola ja Rootsi võitlus ülemvõimu pärast Baltikumis jätkus 17. sajandi alguses. **1645.** aastaks haaras **Rootsi** enda kätte **kogu Eesti ala. Põhjasõja** (1700–1721) järel läksid need omakorda Vene impeeriumi valdusse. Vene võim püsis Eestis Esimese maailmasõjani.

Eesti põlisrahvastik sattus aja jooksul maaomanikest üha suuremasse sõltuvusse – pärisorjusse. **Pärisorjus kaotati** Eesti alal alles **19. sajandi alguses.**

Maaomanikud (mõisnikud) olid enamasti Saksamaalt tulnud ristirüütelite, sõjameeste, ametnike ja kaupmeeste järeltulijad. Koos Saksa päritolu linnakodanike ja vaimlikega moodustasid nad kohaliku ülemkihi, keda nimetati baltisakslasteks. Neile kuulus kohalik võim ja kohalik ametlik keel oli saksa keel.

Varbola linnuse varemud koos piiramistorniga

Eestlaste traditsiooniline elumaja – rehelamu

Palmse mõis – üks kaunimaid mõisahooneid Eestis

1890. aastaid nimetatakse Eesti ajaloos **venestamise ajaks**. Balti kubermangudes kehtestati Vene kohtusüsteem ja linnaseadused. Maapiirkondades säilis baltisaksa mõisnike võimküll Esimese maailmasõjani. Asjaajamise keeleks sai siiski vene keel ning venekeelseks muudeti ka haridus algkoolist ülikoolini.

Laulupidu Tartus 19. sajandil

Eesti talupojad said 19. sajandi keskel vallaomavalitsuse. Algas talude pärieksostmine. Tugevnes eestlaste rahvuslik eneseteadvus: hakkasid ilmuma eesti ajalehed, **1869. aastal** peeti esimene **üldlaulupidu**.

Eesti talupojad said 19. sajandi keskel vallaomavalitsuse. Algas talude pärieksostmine. Tugevnes eestlaste rahvuslik eneseteadvus: hakkasid ilmuma eesti ajalehed, **1869. aastal** peeti esimene **üldlaulupidu**.

Baltisakslaste kõrval on Eestis alati elanud ka teisi vähemusrahvusi. Lääne-Eesti saari ja rannikut asustasid 13. sajandist 1944. aastani rannarootslased. 17. sajandil jäid Eestisse elama Nikoni kirikureformi eest põgenenud vanausulised venelased. Nende järeltulijad elavad Peipsi järve läänekaldal tänaseni.

Eesti Vabariik Esimesest maailmasõjast Teise maailmasõjani

Pärast 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni andis Vene Ajutine Valitsus Eestimaa kubermangule autonoomia. Kohaliku seadusandliku koguna moodustati Maanõukogu. Eestlastest sõdurid ja ohvitserid, keda Esimese maailmasõja ajal oli Vene väkke võetud umbes 100 000, toodi Eestisse ja koondati rahvusväeosadeks. 1917. aasta sügisel, kui Venemaal haarasid võimu bolševikud, saadeti Eestimaa kubermangu Maanõukogu laiali. Maanõukogu vanematekogu jätkas tegevust salaja.

1918. aasta veebruaris katkesid Brest-Litovskis Saksamaa ja Nõukogude Venemaa rahuläbirääkimised. Saksamaa alustas pealetungi kogu idarindel, Punaarmee taganes Eestist. Maanõukogu vanematekogu moodustas kolmeliikmelise Päästekomitee, mis **24. veebruaril 1918** kuulutas välja „Manifesti kõigile Eestimaa rahvastele“. See oli Eesti **iseseisvusdeklaratsioon**. Ajutise Valitsuse peaministriks sai Konstantin Päts.

Sakslased vallutasid Tallinna 25. veebruaril 1918. Nad ei tunnustanud Eesti Ajutist Valitsust ja algas Saksa okupatsioon. Eesti rahvusväeosad saadeti laiali.

1918. aastal puhkes Saksamaal Novembrirevolutsioon, mis sundis Saksamaa sõjast väljuma. Saksa okupatsioonivõimud lahkusid ka Eestist, kus võimu võttis üle Eesti Ajutine Valitsus. Nõukogude Venemaa ei tunnustanud Eesti iseseisvust ja novembri lõpus alustas Punaarmee pealetungu Eestile. Algas Eesti Vabadussõda.

Vabadussõjas (1918–1920) võitles Eesti sõjavägi nii Punaarmee kui ka Läti territooriumil tegutsevate saksa väekoondiste – Rauddiviisi ja kohalikest baltisakslastest moodustatud *Landeswehr*'iga. Eesti sõjaväe ülemjuhataja Vabadussõjas oli kindral Johan Laidoner. Eestit toetasid Briti laevastik ning Soome, Taani ja Rootsi vabatahtlikud. Eesti ülemjuhatause all võitlesid eestlaste kõrval ka baltisakslaste, venelaste, lätlaste ja ingerlaste rahvuslikud pataljonid. 1919. aasta kevadeks tõrjuti Punaarmee Eesti pinnalt välja. Seejärel peeti positsioonisõda Narva rindel ja Kagu-Eestis.

Soomusrong Vabadussõja päevil

Rahuläbirääkimised Tartus 1920. aastal

2. veebruaril 1920 sõlmisid Eesti Vabariik ja Nõukogude Venemaa **Tartu rahulepingu**. Mõlemad riigid tunnustasid teineteise suveräänsust.

22. septembril 1921 võeti Eesti Vabariik **Rahvasteliidu** liikmeks. Sellega saavutas Eesti riik rahvusvahelise tunnustuse.

1920. aasta põhiseaduse järgi oli Eesti parlamentaarne demokraatlik vabariik. Ühekojaline parlament valiti kolmeks aastaks. Valitsuse juht – riigivanem – täitis ühtlasi riigipea kohustusi. **1919. aasta maaseadusega** võõrandati ehk riigistati suurmaaomand, maa jaotati talupidajate vahel.

Seni kehtinud marga asemel võeti 1928. aastal rahaühikuks kroon. Kultuuriautonoomia seadus andis vähemusrahvustele õiguse moodustada kultuuriomavalitsusi. Seda õigust kasutasid sakslased ja juudid.

1929. aastal alanud majanduskriis tabas Eestit rängalt, sest Eesti ekspordis tol ajal põhiliselt põllumajandustooteid. Sagenesis valitsuskriisid. Vabadussõjalaste ehk vapside rahvaliidumise nõudis tugeva presidendivõimu sisseadmist. Vapsid koostasid põhiseaduse projekti, mida 1933. aasta sügisel korraldatud referendumil toetas rahva enamik. Riigipea valimised pidid toimuma 1934. aasta aprillis ja tõenäoliselt oleks need võitnud vabadussõjalaste kandidaat.

Konstantin Päts

1934. aasta märtsis võttis peaminister Konstantin Päts võimu enda kätte, peatas erakondade ning parlamendi tegevuse ja piiras demokraatlike vabadusi. **Algas autoritaarse valitsemiskorra ajajärk.** **1938.** aastal kehtestati **uus põhiseadus**, mis seadis sisse laiade volitustega presidendi ametikoha. Erakondade tegevus polnud lubatud. Samal aastal toimusid presidendi ja parlamendi valimised: **presidendiks valiti Konstantin Päts.** Autoritaarsele valitsemiskorrale ja demokraatlike vabaduste piiramisele vaatamata ei toimunud Eestis ulatuslikke poliitilisi repressioone.

1939. aastal oli Eesti rahvaarv üle 1,1 miljoni. 90 protsenti rahvastikust moodustasid eestlased, umbes 8 protsenti venelased, sakslasi oli üle 1 protsenti, rootslasi ja juute kumbagi umbes 0,5 protsenti.

Teine maailmasõda ja Eesti okupeerimine

23. augustil 1939 sõlmisid Nõukogude Liit ja Saksamaa **mittekallaletungi pakti**. Pakti **salaprotokoll**, mis ei olnud kooskõlas rahvusvahelise õigusega, määras mõjualad Ida-Euroopas. Eesti arvati selle protokolliga Nõukogude Liidu mõjualale. Septembris 1939 sundis Nõukogude Liit sõjalise jõu ähvardusel Eestile peale Nõukogude sõjaväebaaside loomise lepingu Eesti territooriumil. Samal sügisel algas sakslaste ümberasustamine Saksamaale.

Septembris 1939 puhkes Teine maailmasõda. Juunis 1940 alistas Saksamaa Prantsusmaa. Samal ajal esitas Nõukogude Liit Balti riikidele ultimaatumid. Neis ähvardati sõjalise jõuga, nõuti täiendavate Nõukogude vägede lubamist riiki ning valitsuse vahetust. Balti riigid, millel polnud lootust saada välisabi, võtsid ultimaatumid vastu. **17. juunil 1940 okupeeris Punaarmee Eesti.** Nõukogude Liidu esindajad määrasid ametisse uue valitsuse ja parlamendi, mis taotlesid Eesti liitmist Nõukogude Liiduga. Nõukogude Liidu ülemnõukogu arvas Eesti **Nõukogude Liidu koosseisu 6. augustil 1940.**

Okupatsioonide muuseumi ekspositsioon kajastab aastaid 1940–1991, mil Eestit okupeerisid vaheldumisi Nõukogude Liit ja Saksamaa

Kohe alustas Nõukogude võim okupeeritud territooriumil nõukoguliku riikliku korralduse kehtestamist ja poliitiliste vastaste hävitamist. Kehtestati Nõukogude seadused ja käibele tuli rubla. Suurem osa eraomandist konfiskeeriti. Arreteeriti rohkem kui 7000 inimest, **1941. aasta 14. juunil küüditati** umbes 10 000 inimest. Suur osa vangistatutest ja küüditatutest olid poliitikud, riigiametnikud, sõjaväelased ja kultuuriinimesed. Küüditati ka nende perekonnaliikmed – naised, lapsed ja eakad pereliikmed.

1941. aasta 22. juunil puhkes sõda Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel. Saksa armee jõudis juuli alguses Eestisse. Eestis oodati sakslaste saabumist, et pääseda bolševike terrori alt. Lisaks lootsid paljud, et sakslased toetavad Eesti iseseisvuse taastamist. Tuhanded mehed võitlesid selle nimel metsavendadena või astusid Saksa sõjaväkke. Sakslased Eesti riigi iseseisvust ei taastanud. Algasid natslikud repressioonid. Eestis hukati 8000 inimest, nende hulgas umbes tuhat Eesti juuti ja tuhat Eesti venelast. Mitu tuhat inimest saadeti

Saksa vägede sisenemine Pärnusse 1941

koonduslaagrisse. Eestisse toodi umbes 10 000 juudi vangi ka teistest riikidest ja Eestis suri umbes 15 000 Nõukogude sõjavangi.

1943. aastal algas eestlaste mobiliseerimine Saksa sõjaväkke. Saksa relvajõududes teenis umbes 70 000 eestlast, neist moodustati **20. Eesti SS-diviisi ja teisi väekoondisi**. Sõjaväkke kutsumise eest Soome põgenenud mehed sõdisid Punaarmee vastu Soome armee Eesti rügemendis.

Jüri Uluots

Veebruaris 1944 jõudis Punaarmee Eesti idapiirile, Eesti saared vallutati alles novembris. Punaarmee koosseisus võitles ka **Eesti laskurkorpus**. See oli peamiselt moodustatud meestest, kes mobiliseeriti Eestist 1941. aasta suvel. Korpuses teenis üle 30 000 Eesti kodaniku.

Nagu 1918. aasta veebruaris, otsustati ka 1944. aasta sügisel kasutada aega sakslaste lahkumise ja Punaarmee sissetungi vahel ning taastada Eesti iseseisvus. President Päts oli küüditatud Nõukogude Liitu. Presidendi kohustusi täitis viimane peaminister Jüri Uluots. Tema moodustaski **18. septembril 1944** valitsuse, mida asus juhtima peaministri asetäitja Otto Tief. Nõukogude Liit **Uluotsa-Tiefi valitsust** ei tunnustanud, selle liikmed saadeti vangilaagrisse.

Otto Tief

Läheneva Punaarmee eest põgenes Eestist 70 000 inimest, peamiselt Rootsi ja Saksamaale.

Nemad rajasid tugeva väliseesti kogukonna, mille suuremad keskused asusid Rootsis, Ameerika Ühendriikides ja Kanadas.

1945. aastaks oli Eestisse jäänud alla 900 000 elaniku. Eesti oli sõjas kaotanud oma põlised baltisaksa, rannarootsi ja juudi vähemusrahvused. Eestlaste osatähtsus rahvastikus oli seetõttu tõusnud 95 protsendini.

Ameerika Ühendriigid ja teised lääneriigid Eesti okupeerimist ei tunnustanud. USA-s ja Suurbritannias tegutsesid Eesti diplomaatilised esindajad. Alates **1945. aastast** töötas Rootsis **Eesti pagulasvalitsus**.

Eesti **soveteerimine** jätkus 1944. aastal. Jätkusid ka repressioonid. Vangilaagritesse saadeti üle 30 000 inimese – nii need, kes olid teeninud Saksa

sõjaväes, kui ka suur hulk „Nõukogude-vastast elementi”. Jätkusid ka **küüditamised**: 1945. aastal viidi Siberisse mõnisada Eestisse jäänud sakslast, 1949. aastal küüditati üle 20 000 inimese, peamiselt talupojad, 1951. aasta alguses Jehoova tunnistajad.

Kolhoosiesimees koosolekul kõnelemas

Maa oli kogu rahva omandiks kuulutatud juba 1940. aastal, kuid talumajapidamised jäid Eestis siis alles. Jõukamatele talupidajatele kehtestati kõrged riiginormid ja maksud. Alles 1949. aasta küüditamine hirmutas suurema osa talupidajatest **kolhoosidesse**, mis tõi kaasa põllumajanduse allakäigu. Maaelu hakkas jälle edenema kümnekonna aasta pärast. Teise maailmasõja järel jätkus Eestis

Metsavennad oma punkri ees

relvastatud vastupanuliikumine – **metsavendlus**. See suudeti maha suruda alles 1940. aastate lõpuks, kui oli küüditatud suur osa metsavendade toetajatest. Arreteeritud ja küüditatud inimesed hakkasid Eestisse tagasi pöörduma pärast Stalini surma 1953. aastal. Tagasitulijaid oli umbes 30 000.

Vastupanu jätkus ka 1960.–1980. aastatel, nüüd enamasti dissidentluse ehk teisitimõtlemina.

Eestis alustati laialdast tööstuse arendamist, eriti Kirde-Eesti põlevkivi-piirkonnas ja Tallinnas. Suur osa tööjõust toodi Nõukogude Liidust. Eestisse paigutati Nõukogude armee väeosad. Paljud teenistusest lahkunud sõjaväelased jäid koos perekondadega Eestisse elama.

Tohutu sisserände tagajärjel muutus Eesti rahvastiku rahvuslik koosseis sel ajal kiiresti. Eeskätt kasvas venelaste arv: kui detsembris 1941 elas Eestis 72 000 venelast, siis 1959. aastal juba 240 000 ja 1989. aasta rahvaloenduse andmeil 475 000. Põlisrahvastiku osa kahanes 1989. aastaks 61,5 protsendini, mis tekitas põliselanikes põhjendatult muret.

Nõukogude Liidu lagunemine ja Eesti iseseisvuse taastamine

1985. aastal sai Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei keskkomitee peasekretäriks Mihhail Gorbatšov, kelle eestvõttel algas **perestroika** ja **glasnost**. Üks esimesi sellest ajendatud üritusi Eestis oli „fosforiidisõda“.

Nõukogude Liidu väetisetööstuse ministeerium kavandas Lääne-Virumaale suurt fosforiidikaevandust. See oleks ohustanud keskkonda ja eeldanud töötajate sissetoomist Nõukogude Liidust. Avalik vastuseis sundis võime plaanist loobuma.

Rahvarinde poolt korraldatud miiting Linnahalli juures 1988

1988. aasta kevadel algas **Nõukogude võimusteami lagunemine** Eestis. Aprillis asutati Rahvarinne, jõudu kogus rahvuslik-isamaaline muinsuskaitseliikumine, toodi välja seni keelatud rahvusvärvid sinine, must ja valge. Asutati esimesed erakonnad: Eesti Rahvusliku Sõltumatus Partei, Eesti Roheline Liikumine jt.

Balti kett

16. novembril 1988 võttis Eesti ülemnõukogu vastu **iseseisvusdeklaratsiooni** ja 24. veebruaril 1989 heisati sinimustvalge lipp Pika Hermanni torni Toompeal. 23. augustil 1989 korraldati **Balti kett**: kaks miljonit ini-

mest seisid käsikäes Tallinnast Vilniuseni, et meenutada maailmale salaprotokolli, mis Saksamaa ja Nõukogude Liit olid sõlminud 1939. aasta mittekallaletungi lepingu lisana. Nõukogude Liidu rahvaasadikute kongress tühistas 24. detsembril 1989 nii mittekallaletungi pakti kui ka selle salaprotokolli.

1990. aastal valiti uus iseseisvusmeelne Eesti ülemnõukogu. 30. märtsil tunnistas see Nõukogude Liidu riigivõimu Eestis ebaseaduslikuks.

1988. aastal oli käivitatud Eesti kodanike komiteede liikumine. Kodanike komiteede registreeritud Eesti kodanikud valisid **Eesti Kongressi**, mis 1990. aasta 11. märtsi manifestiga teatas Eesti rahva taotlusest taastada Eesti Vabariik õigusliku järjepidevuse alusel. 3. märtsil 1991 korraldati **iseseisvusreferendum**, mida jälgisid ka välisvaatlejad. 77,8 protsenti osalenuist hääletas Eesti iseseisvuse taastamise poolt.

Riigipöördekatse Moskvas **1991. aasta augustis** tõi kaasa **iseseisvuse lõpliku taastamise**. Pihkvast Tallinna saadetud õhudesant-diviisi üksuste kohalolekule vaatamata otsustasid Eesti ülemnõukogu ja Eesti Kongress 20. augustil 1991 taastada Eesti iseseisvuse. Seda otsust tunnustasid kiiresti lääne-riigid ja Venemaa.

1991. aasta riigipöördekatse ajal Eestisse saadetud Nõukogude armee tank Tallinna lähistel Kloostrimetsas

Septembris 1991 võeti Eesti Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeks.

Eesti **iseseisvus** taastati **õigusliku järjepidevuse printsiibil**. See tähendab, et 1991. aasta augustis taastati 1918. aastal välja kuulutatud ja 1940. aastal okupeeritud Eesti Vabariik. Enamik maailma riike tunnustab Eestit 1918. aastal rajatud riigina. Venemaa käsitleb Eestit 1991. aastal Nõukogude Liidu lagunemisel tekkinud uue riigina.

Eesti taastati **kodanikkonna** õigusliku järjepidevuse printsiibil. See tähendab, et sünnijärgsed Eesti kodanikud on kõik need, kes elasid Eestis 16. juunil 1940 ning nende otsesed järeltulijad. Kõik ülejäänud peavad taotlema kodakondsust naturalisatsiooni korras.

Eestis taastati **omandi** järjepidevus. See tähendab, et taastati 1940. aastal kehtinud omandisuhted: endised omanikud või nende järeltulijad said tagasi vara, mis Nõukogude võim oli ära võtnud. Omandiküsimuste kiire lahendamine pani aluse kiirele majandusarengule.

Uus põhiseadus jõustus 3. juulil 1992. Vene väed viidi Eestist välja 1994. aastal. **2004. aastal** liitus Eesti **Euroopa Liidu ja NATO**-ga, 21. detsembril 2007 Schengeni viisaruumiga.

EESTI TÄNA

Riigi sümbolid

Lipp

Eesti riigilipp on trikoloor, mis tähendab, et see on kolmevärviline. Eesti lipul on need **sinine, must ja valge**. Sinimustvalge lipp on ühtlasi Eesti rahvuslipp.

Sinine, must ja valge on püsinud Eesti rahvusvärvadena läbi kõigi keeruliste aegade. Tänapäevaks on see kombinatsioon juba rohkem kui 120 aastat vana. Seepärast ei ole värvidele ka ühest seletust ning igaüks võib ise neile tähenduse anda. Ühe levinud seletuse järgi on sinine värv Eesti taeva, järvede ja mere värv ning vabaduse sümbol; must Eesti mulla ja eesti mehe rahvuskuu värv, eestlaste karmi saatuse ja kaotatud iseseisvuse värv; ning valge sümboliseerib rahva püüdu õnne ja valguse poole, helgemat tulevikku.

sioon juba rohkem kui 120 aastat vana. Seepärast ei ole värvidele ka ühest seletust ning igaüks võib ise neile tähenduse anda. Ühe levinud seletuse järgi on sinine värv Eesti taeva, järvede ja mere värv ning vabaduse sümbol; must Eesti mulla ja eesti mehe rahvuskuu värv, eestlaste karmi saatuse ja kaotatud iseseisvuse värv; ning valge sümboliseerib rahva püüdu õnne ja valguse poole, helgemat tulevikku.

Eesti riigilipp lehvib iga päev Tallinnas Toompeal Pika Hermannini tornis. See on eestimaalaste jaoks tähendusrikas – just selles tornis lehvib lipp sümboliseerib Eesti riigi püsimajäämist.

Eesti lippu on õigus heisata ja kasutada igaühel. Lipu heiskamine eluhoonetel on kohustuslik **kolmel lipupäeval**. Need on iseseisvuspäev (24. veebruar), võidupüha (23. juuni) ja taasiseseisvumispäeva (20. august).

Eesti lipp heisatakse Pika Hermanni torni Tallinnas iga päev päikesetõusul, kuid mitte varem kui kell seitse, ja langetatakse päikeseloojangul

Vapp

Eesti **riigivapil** on kaks kuju: suur riigivapp ja väike riigivapp. Mõlemal vapil on kujutatud kuldseil kilbil kolm lövi. Suurel riigivapil ümbritsevad kilpi tammeoksad. Suurt riigivappi kasutatakse tähtsatel riiklikel dokumentidel ning presidendi sümbolikana. Väikest riigivappi kasutatakse vähem tähtsatel riiklikel dokumentidel ning valitsusasutuste sümbolikana.

Suur riigivapp

Väike riigivapp

Hümn

Eesti **hümn** on koorilaul „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“. Laulu viisi kirjutas 1848. aastal helilooja Fredrik Pacius ning sõnad Johann Voldemar Jannsen. Laul muutus rahva seas populaarseks, sest seda esitasid ühendkoorid Eesti esimesel üldlaulupeol 1869. aastal.

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm

Fredrik Pacius, Johann Voldemar Jannsen

*Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial teal
see suure, laia ilma peal,
mis mul nii armas oleks ka,
kui sa, mu isamaa!*

*Sa oled mind ju sünnitand
ja üles kasvatand;
sind tänan mina alati
ja jään sull' truuiks surmani,
mul kõige armsam oled sa,
mu kallis isamaa!*

*Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
ja võtku rohkest õnnista,
mis iial ette võtad sa,
mu kallis isamaa!*

Riigikeel

Eesti **riigikeel** on eesti keel. Eesti keelt räägib emakeelena pisut üle miljoni inimese, neist ligikaudu 922 000 Eestis. Sellega on eesti keel üks väiksema rääkijate arvuga riigikeeli maailmas.

Eesti keel on asjaajamise keel riigiasutustes ning kohalikes omavalitsustes. Igaüks võib pöörduda riigiasutuste ja ametnike poole eesti keeles ning talle vastatakse eesti keeles.

Omavalitsuses, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igaühel õigus pöörduda omavalitsuse poole ja saada ametlik vastus ka selle rahvuse keeles.

Mustvee linna Eesti kodakondsuses olevatest elanikest moodustasid 2000. aasta rahvaloenduse järgi ligi 60 protsenti vene keelt kõnelevad inimesed. Mustvee linna elanikel on seega õigus ning võimalus suhelda näiteks linna sotsiaaltöötajaga vene keeles. Samal ajal peab iga Mustvee linna ametnik oskama nii palju eesti keelt, et tuleb vajadusel ka selles keeles oma tööülesannetega toime.

Eesti keel on ka Euroopa Liidu ametlik keel. Seepärast on igaühel õigus kasutada eesti keelt suhtlemisel Euroopa Liidu asutustega.

Rahvastik

Viimane rahvaloendus korraldati Eestis 2000. aastal. Selle andmetel oli Eestis 1 370 052 elanikku, nendest 930 219 eestlast (67,9%), 351 178 venelast (25,6%), 29 012 ukrainlast (2,1%), 17 241 valgevenelast (1,3%), 11 241 soomlast (0,8%), 2582 tatarlast, 2330 lätlast, 2193 poolakat, 2145 juuti, 2116 leedulast, 1870 sakslast ja 9410 muude rahvuste esindajat. Kokku elab Eestis inimesi rohkem kui **120 rahvusest**.

Nii paljude rahvuste sõbralik ja turvaline kooselu eeldab, et üks-teisest peetakse lugu ning igaüks soovib panustada Eesti kui ühise riigi arengusse.

Eesti kuulub rahvaarvu poolest maailma väiksemate riikide hulka.

Töö fotokonkursilt „Üks riik – 121 rahvust“

Territoorium

Eesti on ka territooriumi poolest **väike riik**, kuigi Euroopas leidub veel väiksemaid riike. Euroopa Liidu liikmetest on Eestist väiksema territooriumiga Taani, Holland, Belgia, Luksemburg, Sloveenia, Malta ja Küpros. Eesti pindala on 45 227 km².

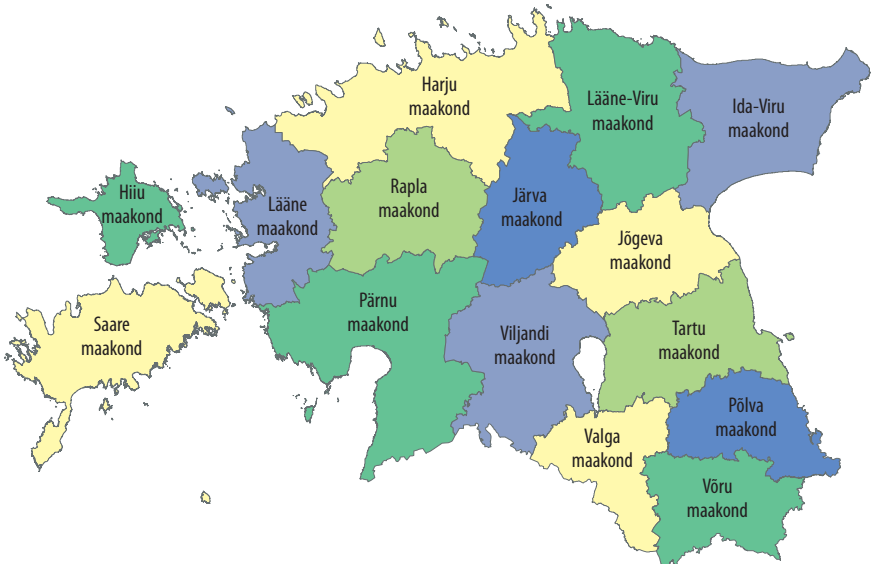
Eesti territoorium on jagatud **maakondadeks** ning **valdadeks** ja **linnadeks**.

Eestis on 15 maakonda. Vabariigi Valitsus nimetab ametisse maavanema, kes esindab maakonnas riigi huve. Maavanem hoolitseb maakonna arengu eest ning kontrollib, et maakonna linnade ja valdade õigusaktid oleksid kooskõlas riigi seadustega.

1. jaanuaril 2009 oli Eestis 33 linna ja 194 valda. Kuigi valdu on arvuliselt rohkem, elab ligikaudu kaks kolmandikku rahvastikust linnades, sealhulgas peaaegu 30 protsenti pealinnas Tallinnas. Tallinna kõrval on suuremad linnad veel Tartu, Narva ning Pärnu.

Linn ja vald on kohaliku omavalitsuse üksused. Nende volikogud otsustavad ja valitsused korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi.

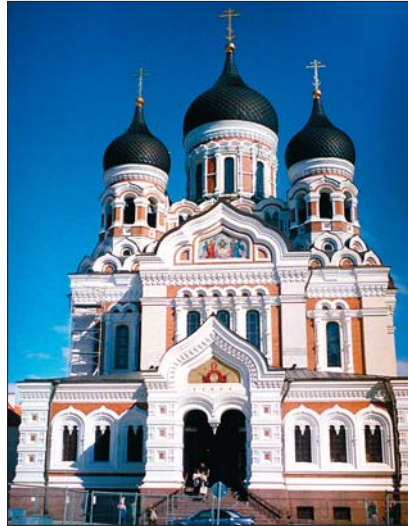
Eesti maakonnad

Religioon

Eestis kehtib **usuvabadus**. Igaüks võib kuuluda kirikusse või muusse usuühingusse ning täita usukombeid. Riigikirikut Eestis ei ole. Aastal 2000 korraldatud rahvaloenduse andmetel tunnistab üht kindlat usundit ligikaudu kolmandik Eesti rahvastikust.

Eestis on registreeritud üle viiesaja usulise ühenduse. Suurim on 180 000 liikmega Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikul on 170 000 liiget ning Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikul 25 000 liiget.

Suurvürst Aleksandri peakirik Toompeal

Haridus

Eestis on tugev haridussüsteem, mida tunnustatakse ka välismaal.

Põhiharidus on kõigile kohustuslik ning tasuta. Laps peab koolis käima, kuni omandab põhihariduse (tavaliselt 9. klassi lõpetamiseni) või saab 17 aastat vanaks. Koole rahastavad riik ja kohalikud omavalitsused. Eestis tegutsevad ka **erakoolid**, kus õppimise eest tasuvad osaliselt lapsevanemad.

Enamik õpilasi jätkab põhikooli lõpetamise järel õpinguid **gümnaasiumis** või **kutseõppeasutuses**.

Pärast gümnaasiumi on võimalik edasi õppida **ülikoolis**, rakendus- või kutsekoolis. Tuntuim Eestis tegutsev ülikool on Tartu Ülikool, mis asutati juba 1632. aastal.

Tartu Ülikooli peahoone

Kultuur

Eesti on küll väike, aga rahvakultuur erineb piirkonniti üsna palju. Tänapäevalgi on väga omapärane näiteks Kagu-Eestis asuva Setumaa kultuur, kus avaldub tugev vene mõju. Setud räägivad ka oma keelt – setu murre kõlab pisut võõralt isegi eesti keele oskaja jaoks.

Age Oks ja Toomas Edur

helilooja Arvo Pärt, balletitantsijad Age Oks ja Toomas Edur, Eestile Eurovisiooni võidu toonud Dave Benton ja Tanel Padar ning paljud teised.

Nii rahvakultuuri, kunstide, kehakultuuri kui ka spordi rahastamise korraldamiseks on asutatud Eesti Kultuurkapital.

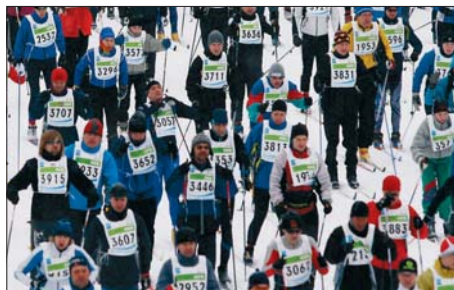
Eesti tuntumaid kultuuriväärtusi on laulupidude traditsioon, mis algas 1869. aastal Tartus. Iga viie aasta järel koguneb Tallinna üle saja tuhande inimese, et koos meenutada Eesti riigi ja rahva ühtehoidmise vajadust. Laulupidude traditsioon on kantud ka UNESCO vaimse ja suulise pärandi nimekirja.

Lisaks aastasadu arenenud rahvakultuurile arendatakse Eestis ka nüüdisaegset ja professionaalset kultuuri. Selle tuntumad esindajad on olnud või on ooperilaulja Georg Ots, estraadilaulja Jaak Joala,

Sport

Eesti sportlased on väikese riigi kohta palju saavutanud: näiteks olümpiamängudelt on nad võitnud 26 kuldmedalit. Esimese kuldmedali tõi Eestile tõstja Alfred Neuland Antverpeni olümpiamängudelt aastal 1920. Kahekordseks olümpiavõitjaks on tulnud maadleja Kristjan Palusalu, jalgrattur Erika Salumäe ning suusatajad Andrus Veerpalu ja Kristina Šmigun. Maailma malehuvilised teavad hästi Eesti male suurmeistrit Paul Kerest, kes oli aastakümneid maailmameistri tiitli peamisi pretendente.

Eesti riik väärtustab laiemalt ka kogu elanikkonna tervislikke eluviise. Spordisõprade jaoks on Eesti tuntumaid spordiüritusi 1960. aastast korraldatav Tartu suusamaraton.

Tartu suusamaraton

Majandus

Eestis on alates 1. jaanuarist 2011 käibel Euroopa ühiraaha – **euro**. Kuna Eesti majandus on väike ja avatud, lisab euro meie majandusele kindlust ja stabiilsust. Samuti on tänu eurole inimestel lihtsam Euroopas reisida.

Eesti **rahvuslik rikkus** on loodusvarad, näiteks maavarad, mets, aga ka puhas vesi. Kõiki neid tuleb kasutada säästlikult ka siis, kui maa või mets on eraomandis. Säästlik kasutus tähendab, et loodusvarasid jätkub ka järgmistele põlvkondadele. Säästliku looduskasutuse hea näide on prügi sorteerimine. Igaüks peab heastama kahju, mis ta on loodusele tekitanud.

Eesti tähtsaim maavara on põlevkivi, mida kaevandatakse peamiselt Ida-Virumaal. Põlevkivist toodetakse suurem osa Eesti elektrienergiast. Samuti saab põlevkivi kasutada keemiatööstuses ning tsemendi tootmisel.

Eesti ekspordis on Euroopa Liidu tähtsus üle 70% ja impordis ligi 80%.

Kodanikuühiskond

Eestis on kujunemas tugev kodanikuühiskond. See tähendab, et järjest rohkem inimesi koondub oma huvide ühiseks teostamiseks mittetulundusühendustesse. Eestis on laialt levinud korteriühistud, erialaliidud ja -ühendused, mitmesugused seltsid, huvikoolid, kultuuriühingud, laulukoorid, spordiseltsid. Inimesed leiavad endale väljundi ühiselt tegutsedes.

Kodanikuühiskond on tugev, kui inimesed on valmis teisi vabatahtlikult aitama või tegutsema avalikes huvides. Arvatakse, et iga neljas Eesti inimene pühendab aeg-ajalt oma vaba aega vabatahtlikule tegevusele.

2008. aastal toimus üle riigi suur koristuspäev. Ettevõtmine „Teeme ära 2008” algas kahe sõbra kohtumisest. Nad ei tahtnud enam näha looduses vedelevaid prügihunnikuid ja otsustasid üheskoos Eestimaa puhtaks teha. Idee levis kiiresti ning koristuspäeval, 2008. aasta 3. mail korjas rämpsü üle 50 000 eestimaalase. Nad tegid seda vabatahtlikult ja rahalist tasu saamata.

Tugevas kodanikuühiskonnas osalevad elanikud avalike asjade arutamisel ning otsustamisel. Eestis on selleks loodud veebikeskkond www.osale.ee. Selle vahendusel saavad kodanikuühendused ja kõik elanikud öelda oma arvamuse ühiskonnale olulistest küsimustes.

Osalusveebis www.osale.ee on igal inimesel võimalik esitada valitsusele ettepanekuid, koguda allkirju kodanikualgatuse toetuseks, avaldada arvamust valitsuse eelnõude kohta.

Koristuspäev „Teeme ära 2008”

Riigiasutustega saab inimene suhelda elektroonselt riigiportaali www.eesti.ee kaudu. See on turvaline veebikeskkond, mis pakub mitmesuguseid e-lahendusi. Eesti elanikul on riigiportaali vahendusel võimalik elektrooniliselt korraldada niisuguseid asju, milleks varem oli vaja paberid täita, kohale sõita ja palju aega kulutada.

Riigiportaalis www.eesti.ee saab registreerida lapse sündi, vaadata kogutud pensioni andmeid, registreerida ennast eesti keele tasemeeksamile jne.

Eesti riik on infotehnoloogiliste lahenduste poolest maailmas tuntud. Seepärast on Eestit iseloomustatud ka kui e-riiki.

Kõikidel Eesti elanikel peab olema ID-kaart ehk isikutunnistus, millega saab anda digitaalset allkirja. Digitaalne allkiri kehtib samamoodi nagu käsitsi kirjutatud allkiri. ID-kaardi ja interneti abil on elanikul lihtne suhelda riigi ja kohalike omavalitsustega.

Riigikogu valimised

RIIK JA RAHVAS

Eesti kui iseseisev demokraatlik vabariik

Eesti põhiseadus ütleb, et Eesti on **iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik**, kus kõrgeima riigivõimu kandja on **rahvas**.

Riik on iseseisev ja sõltumatu siis, kui otsustab ise oma asjade ning tegevuse üle. Ise otsustamine tähendab, et kõik otsused Eesti riigielu kohta langetavad Eesti kodanikud valitud esindajate kaudu või rahvahääletusel. Ükski teine riik ei saa oma seadusi või otsuseid Eestile kohustuslikuks teha.

Põhiseaduse järgi ei saa Eesti riiki muuta mõne teise riigi osaks. Eesti iseseisvust ja sõltumatust ei saa ära võtta keegi, ükski riigiasutus ega ametnik ei saa otsustada Eesti ühinemist teise riigiga. Iseseisvus ja sõltumatus ei aegu kunagi – põhiseaduse järgi kestab Eesti riik igavesti. Seda põhimõtet saab muuta ainult rahvas ja selleks tuleb korraldada põhiseaduse muutmise rahvahääletus.

Demokraatlik on niisugune riik, kus on vabad ja ausad valimised ning riiklike otsuste langetamisel arvestatakse rahva arvamust. Eestis on kõrgeima riigivõimu kandja rahvas, mis tähendab, et riigielu kõikide tähtsate otsuste tegemiseks on vaja rahva toetust. Eesti kodanikul on võimalik riigivõimu teostada kahel viisil: hääletades Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel ehk referendumil.

Õigus hääletada Riigikogu valimistel ja referendumitel ehk **hääleõigus** on Eestis vähemalt 18 aasta vanustel inimestel, kes on Eesti kodanikud. Hääletada ei saa inimesed, kelle teovõimet on piiratud. Samuti ei saa hääletada need inimesed, kes on kuriteos süüdi mõistetud ja kannavad vanglas karistust. Lisaks valib rahvas Eesti saadikud Euroopa Parlamenti ning oma linna või valla volikogu liikmed.

Vabariik on selline riik, kus riigipea ja rahvaesindajad valitakse ametisse kindlaks tähtajaks, mitte ei anta võimu edasi ühe perekonna sees.

Eesti Riigikogu valib rahvas neljaks aastaks. Presidendi valib Riigikogu või valimiskogu viieks aastaks.

Eesti on **riiklikult korralduselt ühtne riik ehk unitaarriik**, mille vastandiks on föderatsioon ehk liitriik. See tähendab, et Eesti riigi sees ei ole iseseisvaid osasid, mis saaksid vastu võtta oma seadusi. Vallad ja linnad otsustavad küll kohaliku elu küsimuste üle, kuid seda ainult seadusega lubatud piirides ning seega ei riku nad unitaarriigi põhimõtet.

Põhiseadus ja seadused

Kõige tähtsam seadus Eestis on põhiseadus. See on vastu võetud rahvahääletusel. Kõik ülejäänud seadused ja muud õigusaktid peavad olema põhiseadusega kooskõlas. Riik ei tohi sõlmida välislepinguid, mis ei ole kooskõlas põhiseadusega.

Kõik seadused peavad olema avaldatud. Selleks, et inimesed saaksid seadusi täita, peavad seadused olema avalikud ning kättesaadavad. Seetõttu hakkavad seadused ning muud õigusaktid kehtima ehk jõustuvad alles pärast seda, kui need on avaldatud Riigi Teatajas.

Riigi Teataja on Eesti riigi ametlik väljaanne, kus avaldatakse kõik Eesti õigusaktid: seadused, määrused, Riigikohtu lahendid jne. Riigi Teataja on kõigile tasuta kättesaadav veebilehel www.riigiteataja.ee. Riigi Teataja ei avalda Euroopa Liidu õigusakte – need avaldatakse Euroopa Liidu Teatajas (<http://eur-lex.europa.eu>).

Eestis kehtivaid seadusi peavad täitma kõik, kes Eestis viibivad.

Põhiseadus ütleb, et lisaks põhiseadusele kehtivad Eestis ka kõik **rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid**. See tähendab, et Eesti õigussüsteemi osaks on õiguse üldpõhimõtted ja rahvusvahelise tavaõiguse normid. Näiteks põhimõte, mille kohaselt rahvusvahelisi lepinguid tuleb täita. Samuti on Eestile kohustuslikud need rahvusvahelised lepingud, millega Eesti on ühinenud. Näiteks Euroopa inimõiguste konventsioon, mis hakkas Eestis kehtima 1996. aastal.

Võimude lahusus

Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ning kohtute tegevus on korraldatud **võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel**. See tähendab, et seadusandlik võim (Riigikogu), täidesaatev võim (valitsus) ja kohtuvõim (kohtud) on üksteisest eraldatud ning neile igaühele on põhiseadusega antud kindlad ülesanded. Nii ei saa üks isik olla ühel ja samal ajal seaduste vastuvõtja, nende täitja ja seaduste täitmisel tekkivate vaidluste lahendaja.

Riigivõimude ülesanded on jagatud selliselt, et need tasakaalustavad üksteist. Nii ei saa ükski riigivõim olla ülekaalus teistega võrreldes.

Kui Riigikogu võtab vastu seaduse, mis ei ole põhiseadusega kooskõlas, võib president jätta seaduse välja kuulutamata. Samuti võib Riigikohus otsustada, et seadus on vastuolus põhiseadusega, ning seadus muutub kehtetuks.

Euroopa päev Rakveres

EESTI JA RAHVUSVAHELISED ORGANISATSIOONID

Eesti ja Euroopa Liit

2003. aastal toimunud rahvahääletusel võeti vastu Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendus, mille järgi Eesti võib kuuluda Euroopa Liitu. Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kehtib küll Eesti põhiseadus, kuid arvestada tuleb ka liitumislepingust tulenevate õiguste ja kohustustega. See tähendab, et Euroopa Liidu õigusaktid on kõrgemad kui Eesti seadused, ent need õigusaktid peavad siiski olema kooskõlas Eesti põhiseaduse aluspõhimõtetega.

Eesti on Euroopa Liidu liige **2004. aasta 1. maist**.

Euroopa Liit on majanduse ja poliitilise koostöö organisatsioon, kuhu 2009. aastal kuulub 27 Euroopa riiki. Euroopa Liit on maailmas ainulaadne. Liit korraldab ühiselt asju mitmes valdkonnas, nagu näiteks kaubandus ja põllumajandus. Samuti kasutavad paljud Euroopa Liidu riigid ühist raha eurot ning korraldavad ühiselt rahapoliitikat.

Euroopa Liidu institutsioonid

Euroopa Liidu ehk EL-i peamised institutsioonid on Euroopa Parlament, EL-i Nõukogu ja Euroopa Komisjon. EL-i institutsioonidel on õigus anda välja õigusakte. Need on liikmesriikidele kohustuslikud. Seda nimetatakse ka **Euroopa Liidu ühisõiguseks**. Kaks peamist õigusaktide liiki on määrused ja direktiivid. Euroopa Liidu määrus ütleb täpselt, kuidas üks või teine küsimus tuleb lahendada, ning see on otsekohaldatav nagu seadus. Euroopa Liidu direktiiv aga seab eesmärgi, mida liikmesriigid oma õigusaktidega peavad ellu viima. Euroopa Liidu direktiivi alusel tuleb riigisisest elukorraldust seaduste ning seadusemuudatustega korrastada ja arendada.

EL-i ühisõigus on kohustuslik, kuid see ei tähenda, et Eestil oleks EL-i liikmena väiksem võimalus ise otsuseid teha. Eesti osaleb koos teiste liikmesriikidega liidu institutsioonide töös ning oluliste otsuste langetamisel.

Euroopa Parlamenti valitakse saadikud igast riigist riigi elanike arvu alusel. Euroopa Parlamendi valimised toimuvad iga viie aasta tagant. Parlamendi

Euroopa Parlamendi hoone Strasbourgis

tähtsaim ülesanne on EL-i õigusaktide vastuvõtmine. Parlament lähtub selles Euroopa Komisjoni ettepaneketest ja täidab seda ülesannet koos Euroopa Liidu Nõukoguga. Ühiselt vastutavad nad ka EL-i eelarve kinnitamise eest. Eestist valitakse Euroopa Parlamenti kuus saadikut.

Euroopa Liidu Nõukogu ehk Ministrite Nõukogu koosneb liikmesriikide valitsuste ministritest. Nõukogu koosolekul osalevad iga kord just need ministrid, kes parasjagu arutatava valdkonna eest vastutavad. Näiteks haridusküsimuste otsustamiseks tulevad kokku haridusministrid. Ministrite Nõukogu on Euroopa Liidu peamine otsustaja.

Euroopa Komisjon esindab Euroopa Liidu kui terviku huve. Komisjoni peamine ülesanne on liidu poliitika elluviimine. Euroopa Komisjon töötab välja uued õigusaktid ning esitab need Euroopa Parlamendile ja Ministrite Nõukogule. 2004. aastast on Euroopa Komisjoni liige ka eestlane Siim Kallas.

Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu on Euroopa riikide poliitiline organisatsioon, mille peamine eesmärk on kaitsta inimõigusi ning demokraatiat Euroopas. Organisatsioon asutati 1949. aastal ning sel on 47 liikmesriiki.

Eesti on Euroopa Nõukogu liige 14. maist 1993.

Euroopa Nõukogu hoone Strasbourgis

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon ehk **ÜRO** on ülemaailmne organisatsioon, mille eesmärk on tagada rahu ning rahvusvaheline koostöö kogu maailmas. ÜRO asutati 1945. aastal ning sel on 192 liikmesriiki.

Eesti ühines ÜRO-ga 17. septembril 1991.

Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon

Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon ehk **NATO** (*North Atlantic Treaty Organisation*) asutati 1949. aastal. NATO eesmärk on koostöös Euroopa liikmete ning Ameerika Ühendriikide ja Kanadaga tagada rahu ja stabiilsus kogu maailmas. Organisatsioonil on 26 liiget.

Eesti ühines NATO-ga 2. aprillil 2004.

Eesti valitsuse residents Stenbocki maja

EESTI VALITSEMISKORRALDUS

Riigikogu

Eesti on **parlamentaarne vabariik**.

Eesti parlament on 101-liikmeline Riigikogu. Riigikogu koosseisud on nummerdatud.

Riigikogu on kõige tähtsam Eesti rahvast esindav kogu.

Riigikogu valib rahvas neljaks aastaks. Selleks, et Riigikogu oleks läbilõige Eesti ühiskonnast, kasutatakse proportsionaalset valimissüsteemi.

Võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtte kohaselt kuulub Riigikogule **seadusandlik võim**. See tähendab, et kõik seadused ja tähtsad riiklikud otsused võtab vastu Riigikogu.

Riigikogu ülesanded

Riigikogu kõige tähtsam ülesanne on **vastu võtta seadusi**. See tähendab, et Riigikogu otsustab, milliseid reegleid inimesed ja organisatsioonid peavad täitma, millised on nende õigused ja kohustused. Näiteks otsustab Riigikogu, mis makse tuleb maksta, kuidas töötab politsei, mis toetusi on inimesel õigus riigilt saada jne. Seaduste koostamisel ja otsuste tegemisel tuleb leida lahendus, mis sobib enamikule ega riku ka vähemuste õigusi.

Seadusi saab vastu võtta ka rahvahääletusel. **Rahvahääletuse korraldamise** saab otsustada üksnes Riigikogu. Rahvahääletuse otsus on Riigikogule, valitsusele ning teistele riigigorganitele kohustuslik. Otsus on vastu võetud, kui selle poolt on rohkem kui pooled hääletanud inimestest.

14. septembril 2003 korraldati Eestis rahvahääletus, millega otsustati Eesti ühinemine Euroopa Liiduga. Põhiseaduse sellekohase täiendamise poolt oli 66,83 protsenti hääletanud inimestest.

Riigikogu kogunemispäik – Toompea loss

Riigikogu **võtab vastu riigieelarve**.

Riigieelarve on plaan, mille alusel kasutatakse riigi raha. Riigieelarve määrab, kui palju raha eraldatakse haridusele, politseile, arstiabile ning teiste avalike teenuste osutamiseks. Seega on riigieelarve riigi juhtimise oluline vahend. Riigikogu otsustab ka riigile laenude ja muude rahaliste kohustuste võtmise üle.

Riigikogu kontrollib valitsuse tegevust.

Riigikogu annab presidendi poolt määratud peaministri kandidaadile õiguse moodustada valitsus. Samuti on igal Riigikogu liikmel õigus pöörduda arupärimistega valitsuse liikmete poole. Küsimuse saaja peab tulema Riigikogu ette ning arupärimisele avalikult vastama.

Valitsus püsib Riigikogu usaldusel. See tähendab, et valitsus, mida Riigikogu enam ei toeta, peab ametist lahkuma. Riigikogu võib valitsusele, peaministrile või ministrile umbusaldust avaldada. Umbusaldamine tähendab, et minister, peaminister või kogu valitsus ei tule Riigikogu arvates tööga toime ning peab ametist lahkuma. Kui Riigikogu avaldab umbusaldust ministrile, peab minister tagasi astuma, ent ülejäänud valitsus võib ametis jätkata. Kui Riigikogu avaldab umbusaldust peaministrile või valitsusele, peab kogu valitsus tagasi astuma. Umbusalduse avaldamiseks peab seda pooldama vähemalt 51 Riigikogu liiget.

Riigikogu esimees Ene Ergma ja peaminister Andrus Ansip Riigikogu saalis

malt 68 Riigikogu liiget. Seni pole Riigikogus nii suurt üksmeelt leitud. President on viimasel kolmel korral valitud valimiskogus. Valimiskogu moodustatakse ainult presidendi valimiseks, sinna kuuluvad Riigikogu liikmed ja kohaliku omavalitsuse volikogude esindajad.

Riigikogu **ratifitseerib** ja **denonsseerib välislepingud**, mis käsitlevad näiteks Eesti ühinemist rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega. Samuti kinnitab või tühistab Riigikogu lepingud, mille rakendamiseks on tarvis muuta või tühistada kehtivaid Eesti seadusi või vastu võtta uusi seadusi.

Riigikogu valimine

Riigikogusse valitakse 101 liiget.

Riigikogu liikmeks **saab kandideerida** ainult Eesti kodanik, kes on vähemalt 21 aastat vana.

Riigikogu valitakse neljaks aastaks. Riigikogu valimised on **vabad, üldised, ühetaolised ja salajased**.

Valimised on vabad, kui igal valijal on võimalus ise otsustada, kas üldse valida minna ja kelle poolt hääletada. See tähendab ka vabadust üles seada saadikukandidaate. Kandidaatidel on õigus vabalt teha valimis-

Riigikogu **nimetab ametisse mitme institutsiooni juhid**.

Riigikogu nimetab presidendi ettepanekul ametisse näiteks Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja. Riigikohtu esimehe ettepanekul nimetab Riigikogu ametisse Riigikohtu liikmed. Samuti nimetab Riigikogu Eesti Panga nõukogu liikmed.

Riigikogu ülesanne on **valida Eesti president**.

Presidendi valimiseks peab ühe kandidaadi poolt hääletama vähe-

kampaaniat. Hääletada saab vaid oma valimisringkonna kandidaatide poolt. Eestis on kaksteist valimisringkonda. Riigikogu kohad jaotatakse valimisringkondade vahel, lähtudes valimisõigusega kodanike arvust selles ringkonnas. Sellise korralduse eesmärk on vältida olukorda, kus kõik või enamik Riigikogu liikmetest on üle riigi tuntud inimesed, kes elavad Tallinnas.

Valimiste üldisus tähendab, et valimistel osalemine on lubatud kõikidele, sõltumata nende soost, rahvusest või muudest asjaoludest. Valimistest lubatakse ühesugustel tingimustel osa võtta kõigil valimisõigusega kodanikel.

Valimiste ühetaolisus tähendab, et igaühel on võrdne võimalus mõjutada valimistulemust. Igal valijal on üks hääl.

Valimised on salajased, kui ei ole võimalik kindlaks teha, kelle poolt valija hääletas.

Riigikogu valimised toimuvad alati **märtsikuu esimesel pühapäeval**.

Valimistele eelneval nädalal korraldatakse eelvalimised. Eelvalimistel saab hääletada nii elukohajärgses jaoskonnas kui ka väljaspool oma elukohajärgset jaoskonda.

Riigikogu valimised

Tallinnas õppiv üliõpilane Pille ei pea sõitma hääletamiseks koju Võrumaale. Kui ta hääletab eelvalimistel, saab ta ka Tallinnas anda oma hääle Võrumaal üles seatud kandidaadi poolt.

Eelvalimistel saab hääletada ka elektrooniliselt veebilehe www.valimised.ee kaudu. Internetis hääletamiseks on vaja ID-kaarti ning arvutit koos internetiühenduse ja kaardilugejaga. Elektrooniliselt tehtud valikut saab eelhääletamise vältel uue elektroonilise hääle või pabersedeliga muuta.

Kuidas Riigikogu töötab?

Pärast valimisi kutsub president Riigikogu uue koosseisu esimesele istungile. Seal annab iga saadik **ametivande**, milles lubab, et tegutseb lähtuvalt Eesti põhiseadusest.

Riigikogu töötab Tallinnas Toompea lossis. Riigikogu tegevus koosneb täiskogu istungitest, komisjonide ja fraktsioonide istungitest ning tööst valijatega. Seadused ja otsused võetakse vastu Riigikogu **täiskogu istungil**.

Riigikogu istungid on tavaliselt avalikud. See tähendab, et igaüks, kes soovib, saab istungeid jälgida külaliste rõdult. Samuti tehakse istungitest otse-ülekanne, mida saab jälgida veebiaadressil www.riigikogu.ee.

Riigikogul on aastas kaks korralist **istungjärku**: kevadistungjark kestab jaanuari teisest esmaspäevast juuni kolmanda neljapäevani ja sügisistungjark septembri teisest esmaspäevast detsembri kolmanda neljapäevani. Nende istungjärkude vahel on kiirete küsimuste otsustamiseks võimalik korraldada erakorraline istungjark.

Riigikogu liikmed korraldavad ka valijatega kohtumisi, kus kuulatakse oma valimisringkonna inimeste muresid ning ettepanekuid riigielu paremaks korraldamiseks.

Kõik Riigikogu liikmed kuuluvad **komisjonidesse**. Riigikogu komisjon on töörühm, kus arutatakse ühe valdkonna piires esitatud seaduseelnõusid. Alalised komisjonid on näiteks väliskomisjon, kultuurikomisjon, rahanduskomisjon, keskkonnakomisjon jne. Iga komisjon arutab oma valdkonna probleeme ja seaduseelnõusid. Niimoodi saab parlamendi liikmete koor-

Riigikogu täiskogu istung

must jagada ning ühtlasi võimaldab see neil küsimustesse põhjalikumalt süveneda. Töö komisjonis hõlmab suure osa Riigikogu tööajast. Riigikogu täiskogu hakkab küsimust arutama alles siis, kui komisjon on seda igakülselt kaalunud ja kujundanud oma arvamuse.

Riigikogu **fraktsioonid** koosnevad ühe erakonna valimisnimekirjast valitud Riigikogu liikmetest. Fraktsioonides lepitakse kokku poliitilistes otsustes, mille alusel komisjonides ja Riigikogu istungitel oma arvamus esitatakse ning hääletatakse.

Osa Riigikogus esindatud erakondadest moodustavad valitsuse. Neid nimetatakse valitsus- ehk **koalitsioonierakondadeks**. Erakondi, mis pole valitsusega seotud, nimetatakse **opositsioonierakondadeks**.

Seaduse algatamise ehk seaduseelnõu esitamise õigus on Riigikogu igal liikmel, fraktsioonil ja komisjonil ning valitsusel. Enamiku seaduseelnõudest esitab praktikas valitsus. Seaduseelnõu arutamist Riigikogus nimetatakse **seaduseelnõu lugemiseks**. Reeglina arutatakse seaduseelnõu kolmel lugemisel. Tavaliselt piisab seaduse vastuvõtmiseks poolthäälte enamusest. See tähendab, et eelnõu on vastu võetud, kui selle poolt hääletab rohkem Riigikogu liikmeid, kui on selle vastu. Põhiseaduse paragrahvis 104 on ära toodud eriti oluliste seaduste nimekiri, mille vastuvõtmiseks on vaja vähemalt 51 poolthäält. Sellised seadused on näiteks riigieelarve seadus ning kodakondsuse seadus. Eesti riigipiiri muutmine nõuab aga vähemalt 68 poolthäält.

Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga. See tähendab, et Riigikogu liige on kogu rahva esindaja ning peab arvestama oma tegevuses rahva huve laiemas mõttes. Riigikogu liige on oma otsustustes vaba ja võib lähtuda oma parimast äranägemisest. Ometi ei tähenda see, nagu ei vastutaks Riigikogu liige üldse valijate ees. Rahvas annab Riigikogu liikme tegevusele hinnangu järgmistel valimistel.

Riigikogu liige ei tohi olla üheski muus riigiametis. Seega ei saa Riigikogu liige olla näiteks minister, kohtunik või muu riigiasutuse töötaja. Kui Riigikogu liige nimetatakse näiteks ministriks, siis tema volitused Riigikogus peatuvad ja tema asemel alustab parlamendis tööd asendusliige.

Igäühel on õigus pöörduda Riigikogu liikmete poole isiklikult või avalikult. Kõikide Riigikogu liikmete telefonid ja e-posti aadressid on avalikud ning kirjas Riigikogu veebilehel www.riigikogu.ee.

Vabariigi President

Vabariigi President on Eesti **riigipea**. Eestis on president eelkõige huvide tasakaalustaja ning riigi tseremoniaalne esindaja.

Lennart Meri

Arnold Rüütel

Toomas Hendrik Ilves

Pärast Eesti iseseisvuse taastamist on Eesti presidendid olnud aastail 1992–2001 Lennart Meri ja aastail 2001–2006 Arnold Rüütel. Alates 2006. aastast on Eesti president Toomas Hendrik Ilves.

Vabariigi Presidendi valimine

President valitakse Riigikogus või valimiskogus. Presidendiks kandideerija peab olema vähemalt 40 aastat vana. Ka peab presidendiks kandideerija olema sünnijärgne Eesti kodanik.

Presidendi ametiaeg kestab viis aastat. Keegi ei tohi olla president rohkem kui kaks ametiaega järjest.

Vabariigi Presidendi ülesanded

President **esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises**. President nimetab ametisse Eesti diplomaatilised esindajad teistes riikides (näiteks saadikud ja suursaadikud) ning võtab vastu Eestisse saadetud diplomaatide volikirjad.

Pärast Riigikogus vastuvõtmist saadetakse seadus Vabariigi Presidendile. Kui seadus on põhiseadusega kooskõlas, **kuulutab** president **seaduse välja**. Ükski seadus ei hakka kehtima enne, kui president on selle välja

kuulutanud ja see on Riigi Teatajas avaldatud. Sellise asjakorralduse mõte on tasakaalustada ning kontrollida Riigikogu tegevust.

President kontrollib eelkõige seda, kas Riigikogus vastu võetud seadus on kooskõlas põhiseadusega. President võib jätta seaduse välja kuulutamata ning saata selle koos põhjendusega uuesti Riigikogule arutada ja otsustada. Kui Riigikogu võtab sama seaduse uuesti samal kujul vastu, peab president selle välja kuulutama või pöörduma Riigikohtu poole palvega tunnistada seadus põhiseadusega vastuolus olevaks. Kui Riigikohus leiab, et seadus on põhiseadusega kooskõlas, kuulutab president selle välja.

Teise tasakaalustava võimalusena on presidendile antud **õigus saata laiali Riigikogu** ning kuulutada välja erakorralised valimised. Näiteks võib president välja kuulutada uued Riigikogu valimised, kui Riigikogu on avaldanud umbusaldust valitsusele või peaministrile.

President **määrab peaministrikandidaadi** ja **nimetab ametisse valitsuse liikmed**.

President määrab peaministrikandidaadi, kelle ülesanne on moodustada uus valitsus. President peab hoolega kaaluma, kellele ettepanek teha, sest kandidaadi peab heaks kiitma ka Riigikogu. Tavaliselt annab president esimesena valitsuse moodustamise õiguse valimised võitnud erakonna esimehele. Kui peaministrikandidaat on saanud Riigikogult heakskiidu, esitab ta presidendile ametisse nimetamiseks uue valitsuse koosseisu. President teeb peaministri ettepanekul ka muudatusi valitsuse koosseisus: vabastab ametist ja nimetab ametisse üksikud ministrid.

President teeb Riigikogule **ettepaneku kõrgete riigiametnike ametisse nimetamiseks**. Näiteks Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri ja õiguskantsleri kandidaadi esitab Riigikogule president. See tähendab, et president peab leidma kandidaadi, kes parlamendi enamuse arvates sobib sellele ametikohale. Samuti nimetab president Riigikohtu ettepanekul kohtunikud.

President **annab üle riiklikud autasud**. Riiklike autasude ehk teenetemärkide andmine kui riigi austusavaldus on Eestis riigipea ülesanne. Eestis antakse välja kuut liiki teenetemärke. Kõrgeim teenetemärk, mida antakse Eesti kodanikule, on Riigivapi teenetemärk. Kõrgeim teenetemärk välismaalasele Eesti riigile osutatud teenete eest on Maarjamaa Risti teenetemärk.

Vabariigi Valitsus

Võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtte kohaselt kuulub valitsusele **täidesaatev riigivõim**. See tähendab, et valitsus korraldab seaduste täitmist, näiteks maksude kogumist, korrakaitset jne.

Vabariigi Valitsuse koosseis

Valitsuse moodustavad peaminister ja ministrid. **Peaminister** juhib valitsuse istungeid ja esindab valitsust. **Minister** juhib ministeeriumi ja esindab Eestit oma valdkonnas Euroopa Liidu Nõukogus. Valitsuse liige ei tohi olla muus riigiametis. Samuti ei tohi valitsuse liige kuuluda äriühingu (näiteks mõne aktsiaseltsi) juhatusse või nõukogusse.

2010. aasta seisuga on Eesti valitsuses peaminister ja 12 ministrit. Eestis on 11 ministeeriumi: haridus- ja teadusministeerium, justiitsministeerium, siseministeerium, kaitseministeerium, keskkonnaministeerium, kultuuriministeerium, majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, põllumajandusministeerium, rahandusministeerium, sotsiaalministeerium ja välisministeerium. Lisaks kuulub valitsusse regionaalminister.

Igal ministeeriumil on oma kindel **valitsemisala** ehk vastutusvaldkond. Nii näiteks tegeleb haridus- ja teadusministeerium hariduse, teaduse, noorte ja keele küsimustega, kultuuriministeerium kultuuri-, spordi- ning muinsuskaitsetööga jne. Lisaks võib ministeeriumide haldusalasse kuuluda muid riigivõimu teostavaid riigiasutusi – **ameteid** ning **inspeksioone**. Näiteks haridusministeeriumi valitsemisalas tegutseb keeleinspeksioon ning kultuuriministeeriumi valitsemisalas muinsuskaitseamet. Valitsust, peaministrit ja portfellit ministreid teenindab ja toetab **riigikantselei**.

Vabariigi Valitsuse ülesanded

Valitsuse peamine ülesanne on korraldada seaduste täitmist. Töö täpselt korraldamiseks on valitsusel õigus anda välja õigusakte – **määrusi** ja **korraldusi**. Neid õigusakte saab välja anda ainult seaduse alusel ja seaduste täitmiseks. See tähendab, et valitsus saab määruse või korralduse vastu võtta alles siis, kui seaduses on selgelt öeldud, et valitsus peab seda tegema.

Riigikogu on vastu võtnud liiklusseaduse, mis kehtestab põhinõuded liikluse korraldamiseks ja liikluse ohutuse tagamiseks Eesti teedel. Liiklusseaduses on öeldud, et täpse liikluskorra kehtestab valitsus. Valitsus on vastu võtnud määruse „Liikluseeskiri”, mida peavad täitma kõik Eesti teedel liikujad.

Valitsuse istung

Valitsus koostab **riigieelarve eelnõu** ning esitab selle vastuvõtmiseks Riigikogule.

Järgmise aasta riigieelarve koostamist alustavad valitsusasutused tavaliselt juba kevadel. Suvel kogub rahandusministeerium kokku ministeeriumide eelarvetaotlused ja alustab ministeeriumidega nende summade üle läbirääkimisi. Hiljemalt oktoobri alguses esitab valitsus riigieelarve seaduseelnõu Riigikogule.

Valitsusel on ka õigus **algatada seaduseelnõusid**. Seaduseelnõu valmistavad tavaliselt ette ministeeriumid ning valdkonna eest vastutav minister esitab eelnõu valitsusele. Kui valitsus eelnõu heaks kiidab, saadetakse see arutamiseks Riigikogule. Valitsuse liikmetel on õigus osaleda Riigikogu ja selle komisjonide istungitel ning seal sõna võtta.

Valitsus teeb oma otsused istungil. Ka valitsuse õigusaktid võetakse vastu istungitel. Valitsuse istungit juhatab peaminister, otsused tehakse istungil osalevate valitsusliikmete häälteenamusega.

Erinevalt Riigikogu istungitest on valitsuse istung tavaliselt kinnine. Valitsuse istungile võib kutsuda ka teisi osavõtjaid, kuid nemad ei osale hääletamisel. Valitsuse istung toimub enamasti Tallinnas Toompeal Stenbocki majas.

Eesti valitsus kasutab alates 2000. aastast **valitsuse istungite infosüsteemi**. Sülearvutitest, eritarkvarast jm koosnev süsteem võimaldab korraldada valitsuse istungite ettevalmistamise, toimumise ja protokollimise elektrooniliselt, st paberivabalt. Selle süsteemiga on Eesti valitsus olnud eeskujuks teistele riikidele.

Kohus

Võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtte kohaselt kuulub kohtutele **kohtuvõim**. Igaühel, nii Eesti kodanikul kui ka mittekodanikul, on õigus pöörduda kohtusse, kui rikutakse tema õigusi või vabadusi või on vaja lahendada vaidlus teise inimesega. Ainult kohus saab mõista kuriteo eest karistuseks vabadusekaotuse.

Kohus on Eestis ainus organ, mis mõistab õigust. See tähendab, et lõplikult otsustab kõik vaidlusküsimused kohus. Kohtus on võimalik vaidlustada ka ametniku otsus. Kõigil juhtudel, kui inimese õigusi on rikutud, saab lõpliku otsuse tüliküsimuses langetada kohus.

Harju maakohtu Läävalaia kohtumaja

Politseilt liikluseeskirja rikkumise eest trahvi saanud autojuht võib pöörduda kohtusse ning nõuda trahvi tühistamist, kui talle tundub, et trahv pole määratud seaduse kohaselt.

Kohus mõistab õigust ainult kooskõlas Eesti põhiseadusega ning teiste seadustega. See tähendab, et kohtunik ei tohi otsust teha kellegi soovi kohaselt või nagu temale endale õigem tundub. Otsus tuleb langetada nii, nagu nõuab seadus.

Kohus on oma tegevuses **sõltumatu**. See tähendab, et ükski teine institutsioon ega riigiasutus ei tohi ega saa kohtu otsust mõjutada.

Kohtunike nimetamine

Kohtunikukandidaadid esitab Riigikohus, kohtunikud nimetab ametisse president.

Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikmed nimetab ametisse Riigikogu. Ettepaneku Riigikohtu esimehe nimetamiseks teeb president.

Selleks, et kohus saaks olla sõltumatu, nimetatakse kohtunikud ametisse kogu eluks. Erinevalt teistest riigiametnikest ei allu kohtunik teda ametisse nimetanud isikule ega kõrgemaleisvale kohtule.

Eesti kohtusüsteem

Eesti kohtusüsteem koosneb maakohtutest ja halduskohtutest, ringkonna-kohtutest ning Riigikohtust.

Maakohus on esimese astme kohus, mis lahendab tsiviil-, väärteo- ja kriminaalasju. **Halduskohus** on samuti esimese astme kohus, kuid seal lahendatakse inimese ja riigi või inimese ja kohaliku omavalitsuse vaidlusi.

Näiteks kui inimene leiab, et temale ehitusloa mitteandmisega on rikutud tema õigusi, on tal õigus pöörduda halduskohtusse. Liikluseeskirja rikkumise eest määratud trahvi saab aga vaidlustada maakohtus. Maakohus lahendab ka erasikute vahel tekkinud vaidlusi, näiteks lepingu täitmise küsimustes.

Kui vähemalt üks osalistest pole esimese astme kohtu otsusega rahul, saab selle edasi kaevata ringkonnakohtusse. **Ringkonnakohus** on teise astme kohus, kus võetakse uuesti arutlusele esimese astme kohtus arutatud juhtumid. Ringkonnakohtu otsuse saab omakorda edasi kaevata Riigikohtusse.

Riigikohus on riigi kõrgeim kohus, mis ei pea kõiki esitatud kaebusi läbi vaatama. Riigikohus arutab ainult neid kaebusi, mis on vaja lahendada selleks, et Eesti kohtud mõistaksid ja rakendaksid õigust ühtmoodi.

Riigikohus kontrollib vajadusel, kas seadus on kooskõlas põhiseadusega. Riigikohus tunnistab kehtetuks seaduse, muu õigusakti või selle osa, mis ei ole põhiseadusega kooskõlas.

Riigikohtu lahendid on avalikud. Nendega saab tutvuda Riigikohtu veebilehel www.riigikohus.ee.

Euroopa Kohus

Euroopa Kohtu ülesanne on tagada, et Euroopa Liidu õigusakte mõistetakse ja rakendatakse ühtmoodi kõikides liikmesriikides. Näiteks võivad Eesti kohtud pöörduda Euroopa Kohtu poole, et saada selgitust, kas Eesti seadused on kooskõlas Euroopa Liidu õigusaktidega. Igaüks võib pöörduda Euroopa Kohtusse, et kontrollida, kas liikmesriik on täitnud Euroopa Liidu õigusakte, või taotleda Euroopa Liidu mõne institutsiooni õigusakti tühistamist.

Euroopa Kohus asub Luksemburgis.

Euroopa Inimõiguste Kohus

Euroopa Inimõiguste Kohus on Euroopa Nõukogu inimõiguste kaitse asutus. Kohus lähtub oma tegevuses Euroopa inimõiguste konventsioonist. Kohtule saab esitada kaebusi ainult inimõiguste konventsiooniga ühinenud riikide peale.

Enne kui pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse, peab kaebus olema läbinud kõik Eesti kohtuastmed ning peavad olema ammendatud kõik võimalused ennast Eestis kaitsta.

Euroopa Inimõiguste Kohus asub Strasbourgis.

Kohalik omavalitsus

Kohaliku omavalitsuse üksused on vallad ja linnad.

Kohaliku omavalitsuse ülesanded

Kohaliku omavalitsuse kõige tähtsam ülesanne on **lahendada** ning **korraldada** kõiki **kohaliku elu** küsimusi. Kehtib põhimõte, et otsused tehakse elanikule nii lähedal kui võimalik. Linnas ja vallas tuntakse ju kohalikke olusid kõige paremini, mistõttu suudetakse langetada elanike jaoks parimad otsused.

*Valla ja linna ülesanne on näiteks korraldada eakate inimeste hoolekan-
net, veevarustust, prügimajandust, teede ja tänavate korrashoidu jne.
Samuti peab kohalik omavalitsus üleval lasteaeda, kooli, raamatukogu ja
rahvamaja.*

Kohalikud omavalitsused peavad üleval lasteaedu

Elanike esindamiseks ja otsuste tegemiseks valitakse igas kohalikus omavalitsuses valla- või linnavolikogu. Volikogu valitakse neljaks aastaks. Volikogu valib **vallavanema** või **linnapea** ning kinnitab ametisse **valla-** või **linna**valitsuse. Valla- või linnavalitsus korraldab volikogu antud ülesannete kohaselt igapäevaseid valla- või linnaasju.

Teede korrashoid on kohaliku omavalitsuse ülesanne

Kohalikul omavalitsusel on oma ülesannete täitmiseks iseseisev **eelarve**. Eelarveraha saadakse üksikisiku tulumaksust ja maamaksust, samuti riigi-eelarvest. Valla- või linnavolikogu võib kehtestada ka **kohalikke makse**.

| *Tallinna linna volikogu on kehtestanud Tallinna tänavatel parkimistasu.*

Valla- ja linnavolikogu valimine

Erinevalt Riigikogu valimisest saavad **kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel** hääletada ka need inimesed, kes ei ole Eesti kodanikud. Küll aga peavad kõik valijad elama vallas või linnas püsivalt ning olema vähemalt 18-aastased.

| *Oma vallas või linnas saab volikogu valimistel hääletada ka kodakondsuseta inimene ja mõne teise riigi, näiteks Venemaa kodanik, kellel on Eesti pikaajalise elaniku elamisluba.*

Valla- või linnavolikogusse saavad kandideerida Eesti kodanikud ja teiste Euroopa Liidu riikide kodanikud, kes on vähemalt 18-aastased ja elavad püsivalt selles vallas või linnas.

ÕIGUSED, VABADUSED JA KOHUSTUSED

Eesti on demokraatlik õigusriik. Kõikidele Eestis viibivatele inimestele on tagatud nende **õigused ja vabadused**. Õigused ja vabadused jaotatakse tavaliselt kahte rühma: **igaühe õigused**, mis on kõikidel inimestel, ning **kodanikuõigused** ehk need poliitilised õigused, mis on ainult riigi kodanikel.

Põhiõigused, -vabadused ja -kohustused

Järgnevalt kirjeldatud üldised õigused, vabadused ja kohustused on kõikidel Eestis viibivatel inimestel ega sõltu nende kodakondsusest, rassist, soost, rahvusest või muudest asjaoludest. Need õigused, vabadused ja kohustused on ka Eestis elavatel välismaalastel ning ajutiselt Eestis viibivatel inimestel (näiteks turistidel), kes peavad Eestis olles täitma Eesti seadusi.

Eestis on igaühel **õigus elule**. Inimeste turvalisuse tagamine on riigi tähtsamaid ülesandeid. Inimese elu kaitsmise nimel töötavad politseinikud ja abipolitseinikud. Eesti riik on loobunud surmanuhtlusest, tapmise eest määratakse Eesti seaduste järgi pikaajaline vanglakaristus. Vanglakaristuse võib kohus määrata ka inimese surmaga lõppenud liiklusõnnetuse põhjustajale. Õigus elule ei alga sünniga. Eestis on kaitstud ka veel sündimata lapse, st loote elu. Raseduse saab katkestada naise soovist lähtudes üldjuhul 11. rasedusnädalani.

Igaühel on **õigus vabadusele ja isikupuutumatus**ele. Põhiseaduses on loetletud juhtumid, millal on lubatud inimese vabadust piirata. Need piirangud on seotud vajadusega kaitsta teiste inimeste julgeolekut ja tervist. Näiteks võib süüdimõistva kohtuotsuse alusel võtta vabaduse kuriteo toime pannud isikult. Selline inimene saadetakse vanglasse karistust kandma. Vabaduse võib võtta nakkushaige või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on enesele või teistele ohtlik.

Kui riik on sunnitud kelleltki vabaduse võtma, teavitatakse inimest kinnipidamise põhjustest viivitamata ja temale arusaadavas keeles. Kohtu loata ei tohi kedagi kinni pidada kauem kui 48 tundi. Kinnipeetud isikul on õigus helistada lähedastele ja kohtuda advokaadiga.

Eestis on igaühel liikumisvabadus. See tähendab vabadust riigis ringi liikuda, vahetada elu- ja töökohta ning ka riigist lahkuda. Just seda õigust kasutavad noored, kes asuvad õppima teiste riikide ülikoolidesse. Inimesed otsivad julgelt tööd välismaal, olles veendunud, et saavad alati kodumaale tagasi tulla.

Turvalisuse tagamiseks on alla 18-aastastel noortel keelatud täiskasvanud saatjata viibida õues pärast kella 23.00.

Inimeste liikumisvabadust võib piirata ka nakkushaiguse puhangu korral. Niisugusel juhul on tihti tegemist pigem soovitusel kui keeluga. Näiteks pole gripipuhangu ajal soovitatav korraldada suuri lasteüritusi.

Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Ükski töandja ei või põhjendada töötaja vallandamist inimese soo või rahvusega. Inimese nahavärv ei saa olla ühegi töölepingu lõpetamise ega konkursist eemale jätmise põhjus.

Mehel, kes on õppinud õpetajaks, on õigus soovi korral saada tööd koolis või lasteaias. Naisi ei või tõrjuda keevitajate kursustelt. Näiteks Tartu kutsehariduskeskuses on mõni naine

Naistaksojuht

omandanud just keevitaja eriala, mida traditsiooniliselt on peetud meeste alaks. Naine saab soovi korral teenida ka Eesti kaitseväes.

Eestis on ametisse määratud soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik. Tema ülesanne on tegeleda ebavõrdse kohtlemise juhtumitega, kui neid esineb.

Eesti on **õigusriik** ning siin kehtib **süütuse presumptsioon**. See tähendab, et keegi ei ole kuriteos süüdi enne, kui kohus on ta süüdi mõistnud ning süüdimõistev kohtuotsus on jõustunud. Selle põhimõtte vastu eksijal endal tuleb kohtus vastust anda. Nii mõnigi meediaväljaanne, mis on kuulutanud inimese süüdlaseks enne kohut, on pidanud hiljem vabandama või hüvitama inimesele tekitatud moraalse kahju. Seega peab süütuse presumptsiooni arvestama ka meedia. Enne süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist ei tohi kedagi ametlikult kuulutada kuritegu toime pannud isikuks ega hukka mõista tema tegevust. Ei tohi nõuda, et süüdistatav isik hakkaks tõendama oma süütust.

Ühtki inimest ei saa süüdi mõista ega karistada teo eest, mis toimepanemise ajal ei olnud kuritegu. Erandiks on ainult aegumatud inimsusevastased kuriteod, sõjakuriteod ja genotsiidid.

Alles 2007. aasta augustis jõudis kohtusse kriminaalasi, milles ühte omaaegset riigivõimu esindajat süüdistati genotsiidis. Süüdistuse järgi osales isik 1949. aasta küüditamise ettevalmistamisel ja elluviimisel.

Kedagi ei tohi karistada karmimalt, kui nägi ette seadus, mis kehtis kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus muudetakse leebemaks, siis peab leebema karistuse määrama ka kõigile varem karistatud inimestele.

Kedagi ei saa anda teist korda kohtu alla ega karistada teo eest, milles ta on lõplikult süüdi või õigeks mõistetud. See tagab inimesele kindluse, et lõplikuna mõistetud karistust hiljem enam karmimaks muuta ei saa ja lõpliku õigeksmõistmise järel uusi süüdistusi ei esitata. Raskema karistuse võib määrata vaid kohus, kui kohtuotsus kaevatakse edasi kõrgema astme kohtusse.

Kellegi au ega head nime ei tohi teotada. Inimene saab enese kaitseks pöörduda kohtusse, kui teda on laimatud, tema au ja nime teotatud meedias, raamatus või internetikommentaaries. Selliseid kohtuasju on Eestis juba olnud ja inimesed on saanud hüvitist neile tekitatud moraalse kahju eest.

Riigikohtu istung

1997. aastal toimus Eestis kohtuprotsess tuntud ajakirjaniku üle, kes oli kasutanud ajalehes solvavaid väljendeid tuntud eesti naispoliitiku kohta. Kohtuasi läbis kõik kolm kohtuastet. Ka Riigikohus ei pidanud vajalikuks ringkonnakohtu otsust ümber hinnata. Solvatud poliitik sai kohtus õiguse ning ajakirjanikule määrati rahatrahv. Ajakirjanik vaidlustas otsuse Euroopa Inimõiguste Kohtus, ent ei saanud ka seal õigust.

Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väärikut alandavalt kohelda ega karistada. Seda põhimõtet peavad oma töös järgima ka politseinikud, näiteks kahtluselust kinni pidades. Sageli tekitab avalikkuses pahameelt asjaolu, et vangide ülalpidamisele kulub palju raha ning nende elutingimused tunduvad luksuslikud. Kuid demokraatlikus riigis austatakse kõigi inimeste inimõigusi.

2008. aastal pälvis Eesti avalikkuse tähelepanu ja hukkamõistu õpilaste liiga karm karistamine ning kehvad elutingimused Puiatu erikoolis. Õpilaste õiguste rikkumisele Puiatu erikoolis juhtis tähelepanu õiguskantsler, kellele ongi põhiseadusega pandud ülesanne jälgida, et inimeste põhiseaduslikke õigusi ei rikutaks.

Igaühel on õigus **perekonna- ja eraelu puutumatus**ele. Perekonnaelu all mõistetakse ametlikult sõlmitud abielu, vabaabielu, mehe ja naise ning lapse ja tema vanemate või hooldajate suhteid. Perekonnaelu kaitseala hõlmab pereliikmete suhete kõige erinevamaid tahke: õigust elada koos, vanemate õigust suhelda oma lapsega jne. Eraelu puutumatus tähendab igaühe õigust elada nii, et teised sekkuvad tema ellu võimalikult vähe, õigust kontrollida enda kohta kogutud infot, õigust seksuaal elule ja oma identiteedile (nimi, välimus, tunded ja mõtted, isiku minevik). Riigi ja kohaliku omavalitsuse töötajad tohivad inimese eraellu sekkuda ainult seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

Klassijuhataja võib külastada õpilase kodu ainult lapsevanema nõusolekul. Perekonna- ja eraelu puutumatus kaitseb ka Eestis käivitatud eKooli korraldus (õpilaspäevik internetis). Ühelt poolt puuduvad seal andmed näiteks vanemate töökohtade kohta, teiselt poolt saavad lapse hindeid vaadata ainult tema vanemad või hooldajad.

Puutumatus põhimõte laieneb ka kodule. Kellegi koju või tööruumidesse ei tohi ilma loata tungida ega neid läbi otsida kohtu loata. Loata ei tohi lugeda teise inimese kirjavahetust paberil ega arvutis. Sama põhimõte kehtib ka telefonikõnede pealtkuulamise kohta.

Lastevanematel tuleb meeles pidada, et kõik nimetatud õigused on ka lapsel. Kellelgi pole õigust vastu lapse tahtmist avada lapsele tulnud kirju, uurida lapse e-postkasti ega kuulata salaja pealt lapse jutuaajamisi telefonis.

Õigustega kaasnevad alati kohustused. Nii on **vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest**. Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete, näiteks eakate vanavanemate eest. Täisealiseks saanud laps on kohustatud ülal pidama oma abivajavat töövõimetut vanemat. Ülalpidamiskohustust pole vaid siis, kui vanemalt on vanema õigused ära võetud. Kohustusest kõrvalehoidmise korral võib kohus välja mõista elatusraha.

Abikaasadel on võrdsed õigused ja kohustused. Laste käekäigu eest vastutab ka pere juurest lahkunud vanem. Tal on õigus lastega kohtuda ja nendega koos aega veeta. Tal on kohustus panustada laste ülalpidamisse, toetada nende õpinguid ja tegelemist hobidega.

Igaühel on **südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus**. See tähendab, et igal inimesel on õigus kuuluda enda valitud kirikusse ja osaleda usutalitustel. Riigikirikut Eestis ei ole. Riik ja kirikud teevad siiski koostööd eelkõige usu- vabaduse teostamisel. Näiteks on vaimulikel siseministrilt saadud õiguse alusel võimalik sõlmida abielusid, mis on võrdsustatud perekonnaseisum ametis sõlmitud abieludega. Kaitseväe ja vanglate teenistuses on kaplanid, kelle ülesanne on hingehoid, kasvatustöö ja inimeste nõustamine. Riik võib religioossetele organisatsioonidele kehtestada ka soodustusi.

Eestis kaitstakse väljendusvabadust, st ideede, arvamuste, veendumuste ja muu info edastamist mis tahes vahendeid kasutades, kui eneseväljendus on informatiivne. Igal inimesel on **õigus propageerida oma vaateid ja lähtuda oma veendumustest**. Oma ideid võib vabalt

tutvustada sõnas, pildis või muul viisil. Mõtted võib kirja panna raamatusse või kirjutada artikli, kommenteerida võib ka teiste väljaütlemisi internetis. Seda tehes tuleb silmas pidada teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning hoida avalikku korda. Riigil on kohustus tagada igaühe õiguste ja vabaduste kaitse, tõrjuda rassilist või poliitilist vihkamist.

Eestis on igaühel õigus tutvustada oma vaateid

Eestis ei ole tsensuuri. Era-
kondade, valitsuse või poliitikute
tegevust võib vabalt kritiseerida.

Oma seisukohti ja arvamusi saavad avaldada kõik huvigrupid. Igaüks, kes võtab avalikult sõna, peab lähtuma üldistest kõlblusnormidest ega tohi riivata kellegi au ja väärikust. Kuigi riiklikku tsensuuri Eestis pole, on meediaväljaannete toimetustel või kunstinookogudel õigus piirata teatud tekstide või kunstiteoste väljapanemist või avaldamist, kui see on vastuolus nende endi kehtestatud põhimõtetega. See aga pole riiklik tegevus.

Kõik inimesed võivad **rahumeelselt koguneda ja koosolekuid pidada.** Kohalikust omavalitsusest tuleb luba taotleda, kui kogunemine võib takistada liiklust või häirida avalikku korda. Teatud juhtudel võib seda õigust ka piirata, näiteks selleks, et takistada nakkushaiguste levikut. Piirata võib koosolekute ja meeleväljenduste korraldamist ka siis, kui see rikub avalikku korda või ohustab riigi julgeolekut. Näiteks keelas siseminister 2006. aasta maikuu koosolekud ja meeleväljendused Tõnismäel Teise maailmasõja monumendi asukohas.

Igaühel on õigus vabalt valida endale tegevusala, elukutse ja töökoht.

Erandi teeb põhiseadus vaid töötamisele riigiametites ja omavalitsusasutustes. Üha enam avaneb võimalusi töötada kodus arvuti vahendusel või osalise koormusega. Soovi korral võib inimene teha pikema pausi karjääris ja jääda lastega koju. Soovi korral võib inimene ka keskeas õppida uue eriala ja alustada uut karjääri, või siis valida näiteks profisportlase tee ja jätta õpingud kolmekümnendatesse eluaastatesse. Inimesel on seega vabadus teostada end sobival alal, olgu töös, spordis või perekonnas.

Kõigil Eestis elavatel inimestel on õigus **kuuluda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse** ning neid asutada. Erandiks on siinkohal erakonnad, kuhu võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud. Enamasti on ühenduste aluseks inimeste ühine huvi või mure. Näiteks võivad tantsuhuvilised asutada tantsuklubi või väikelastega emad beebikooli. Suur osa Eesti majapidamistest on näiteks seotud korteriühistutega. Need on mittetulundusühingud, mille eesmärk on ühiselt majandada kortermaja ja selle juurde kuuluvat maatükki ning esindada korteriomanike ühishuve.

Vaba on ka kuulumine töötajate ja tööandjate ühingutesse ning liitudesse. Kõige tõhusamalt on töötajate huve suutnud esindada ja kaitsta ametiühingud ning erialaliidud.

Alati tuleb silmas pidada, et **oma õiguste teostamisel ei tohi takistada teistel inimestel oma õigusi kasutamast**. Näiteks ei tohi streikida poliitseinikud ja vangivalvurid, sest see ohustaks ühiskonna kui terviku turvalisust.

Eesti kodanikel ja enamasti ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ning kodakondsuseta inimestel on **õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral**.

Inimesele, kes kaotab õnnetuse tõttu osaliselt või täiesti töövõime, on ette nähtud riigi igakuine rahaline pension. Tal on õigus taotleda ka taastusravi teenust. Eakad inimesed saavad riigilt igakuist pensioni. Lisaks pensionile on neil võimalik kasutada päevakeskuste teenuseid või asuda elama hooldekodusse. Pensionide, toetuste ja hüvitiste maksmist korraldab Eestis sotsiaalkindlustusamet. Sotsiaalkindlustusameti veebileht on www.ensib.ee.

Riik aitab abivajajaid töö leidmisel. Selleks on asutatud tööturuamet, mille eesmärk on abistada tööotsijaid töö leidmisel ning tööandjaid tööjõu leidmisel. Tööturuameti veebileht on www.tootukassa.ee.

Eestis on igaühel õigus ja kohustus **haridusele**. Õppimine on kooliealistel lastel kohustuslik kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Õppimisvõimalus on ka neil noortel, kes on juba 17-aastased ja vanemad, kuid kelle koolitee katkes 6. või 7. klassis. Neile on avatud klassid kutsekoolide juures.

Vähemusrahvustel on Eesti põhiseaduse § 50 järgi õigus **kultuuri autonoomiale**, st neil on õigus moodustada kultuuriomavalitsusi. Kultuuri-

Kõigil on õigus ja kohustus haridusele

omavalitsusi võivad ajaloolisest traditsioonist lähtudes moodustada saksa, vene, rootsi ja juudi vähemusrahvusest isikud. Lisaks nendest vähemusrahvustest isikud, kelle arv Eestis on üle 3000. Tänapäevaks on oma kultuuriautonomia õiguse teostanud soomlased ja rootslased. Riigilt on toetust saanud ka Peipsi ääres elavad vanausulised. Eestis töötab 18 eri rahvaste pühapäevakooli ning rohkem kui 200 kultuuriseltsi. Vähemusrahvuse kultuuriomavalitsuse põhieesmärgid on korraldada emakeele õpet ja kultuuriüritusi, moodustada rahvuslikke kultuuriasutusi jne.

Igaühel on õigus saada infot, mis on mõeldud üldiseks kasutamiseks. See tähendab, et kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametnikud peavad andma infot oma tegevuse kohta. Väljastada ei tohi ainult neid andmed, mille väljaandmine on seadusega keelatud. Sellised andmed on näiteks riigisaladused ja info teiste inimeste eraelu kohta.

Info saamiseks on igaühel õigus pöörduda kirja ja avaldusega riigiasutuste, kohaliku omavalitsuse asutuste ja nende ametnike poole. Neil on kohustus vastata kirjalikule avaldusele ja kirjale, tavaliselt 30 päeva jooksul. Kui inimene soovib teavet, mis on juba olemas, näiteks mõnda dokumenti, mis ei ole salajane, tuleb see temale anda viie tööpäeva jooksul.

Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning teiste avalike asutuste poole võib pöörduda ka telefoni teel või elektronkirjaga.

Oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral on igaühel õigus pöörduda kohtuse. Igaüks saab nõuda, et eraisik või riigiasutus hüvitaks talle tekitatud kahju. Tähelepanelik inimene võib pöörduda kohtusse ka teise inimese õiguste ja vabaduste rikkumise korral. Sel juhul on vaja kõnealuse inimese volitust. Eriti tähelepanelik ja osavõtlik peab olema laste õiguste ja vabaduste rikkumise korral. Niisugusel juhul tuleb julgelt pöörduda kohaliku lastekaitsetöötaja poole.

Õiglane kohtumõistmine eeldab inimese **õigust olla oma kohtuasja arutamise juures.** Kohtualune peab teadma tema vastu esitatud süüdistust ja kogutud tõendeid. Kohtuistungid on tavaliselt avalikud ja neil võib osaleda igaüks. Üldjuhul kuulutatakse kohtuotsus välja avalikult.

Eesti kodaniku õigused

Teatud õigused on põhiseaduse kohaselt antud ainult Eesti kodanikele. Paljud nendest on poliitilised õigused. Poliitilised õigused on sellised, mis võimaldavad kodanikul osaleda riigivalitsemises.

Tähtsaim Eesti kodaniku õigus on õigus hääletada Riigikogu valimistel ja rahvahääletustel.

Ka **Riigikogusse kandideerida** saavad ainult Eesti kodanikud. See on nii sellepärast, et kodanikud vastutavad põhiseadusliku korra ja Eesti riikluse säilimise eest.

Eesti riigi poliitikat kujundavad erakonnad. Seetõttu on **õigus erakonda kuuluda** ainult Eesti kodanikul. Pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga on erakondadesse kuulumise õigus antud ka Euroopa Liidu kodanikele. Erakondade eesmärk on riigis võimu teostada, seetõttu on mõistetav, et võimu saavad parlamendi ja valitsuse kaudu teostada ainult ennast riigiga sidunud inimesed.

Eesti kodanikul on alati **õigus tulla Eestisse elama.** Paljud Teise maailmasõja ajal Eestist põgenenud inimesed on seda õigust kasutanud ja kodumaale tagasi pöördunud.

Eesti kodanikku **ei tohi Eestist välja saata.** Teatud juhtudel võib valitsus anda teisele riigile välja Eesti kodaniku, keda kahtlustatakse kuriteos. Seda võib teha ainult siis, kui nii näevad ette riikidevahelised lepingud.

Õigus töötada politseinikuna on ainult Eesti kodanikul

Eesti riik **kaitseb oma kodanike õigusi välisriikides**. Eesti saatkond aitab Eestisse tagasi pöörduda kodanikul, kes on välismaal reisisid või elades hätta sattunud. Vajaduse korral aitab saatkond vormistada uue reisidokumendi, hankida kojusõidu piletit, korraldada arstiabi jne.

Kui Eesti kodanik satub raskustesse välismaal, on tal õigus saada abi Eesti riigi esindajalt – konsulilt või aukonsulilt. Seetõttu on arukas enne reisile asumist koguda infot Eesti esinduste kohta. Info ja Eesti esinduste kontaktandmed on välisministeeriumi veebilehel www.vm.ee.

Põhiseadus näeb ette, et üldjuhul on üksnes Eesti kodanikel õigus töötada riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnikena. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti täita ka välismaalastega. Nii näiteks lubab avaliku teenistuse seadus ametnikuna teenistusse võtta Euroopa Liidu liikmesriigi kodaniku. Ametikohtade puhul, mis eeldavad suurt vastutust, tihedat sidet ja solidaarsust Eesti riigiga, on eriseadustega kehtestatud kodakondsuse nõue. Nii näiteks on õigus töötada kohtuniku, politseiniku, kaitseväeametniku ja diplomaadina üksnes Eesti kodanikul. Ametikohtade täitmisel võib seadusega ette näha ka täiendavaid nõudeid, näiteks vastava erihariduse olemasolu jne.

Eesti kodaniku kohustus on **olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust**. Meessoost Eesti kodanik on kohustatud teenima kaitseväes – täitma kaitseväeteenistuskohustust. Eesti kodanik on kaitsevähkohustuslane 16. kuni 60. eluaastani.

EESTI VABARIIGI KODAKONDSUS

Kodakondsus on **side riigi ja riigi kodaniku vahel**. See näitab, et inimene kuulub ühiskonda, võttes endale riigi ees kohustusi ning saades vastu õigusi.

Näiteks on kodanikul kohustus olla oma riigile lojaalne, riik aga annab kodanikule õiguse osaleda riigielu küsimuste otsustamisel.

Eesti kodanikuks on võimalik saada kahel viisil: kodakondsus omandatakse sünniga või saadakse naturalisatsiooni korras.

Kodakondsus sünniga

Eesti **kodakondsuse omandamine sünniga** tugineb maailmas levinud põhimõttele, mille ladinakeelne nimetus on *jus sanguinis* (vereõigus). Vereõiguse järgi saab laps oma vanemate kodakondsuse, sõltumata sellest, mis riigis ta sündis. Selleks, et omandada Eesti kodakondsus sünniga, piisab, kui lapse sünni hetkel on lapse isa, ema või mõlemad vanemad Eesti kodanikud.

Eesti kodakondsus on seotud ka Eesti riikluse järjepidevuse põhimõttega. See tähendab, et praegune Eesti riik on 1918. aastal rajatud vabariigi õigusjärglane ja sama põhimõtte kehtib ka kodakondsuse kohta. Seega on Eesti kodakondsus automaatselt isikutel, kes olid Eesti Vabariigi kodanikud 16. juunini 1940 ning nende järeltulijatel.

Praegune Eesti president Toomas Hendrik Ilves sündis Rootsis. Ka suurema osa elust on ta elanud väljaspool Eestit, kõige kauem USA-s ja Kanadas. Kuid vanemate kaudu omandas ta Eesti kodakondsuse sünniga. Seetõttu oli tal õigus kandideerida presidendivalimistel.

Kodakondsus naturalisatsiooni korras

Eesti kodanikuks võib saada ka **naturalisatsiooni** teel. Naturalisatsiooniks nimetatakse kodakondsuse andmise õiguslikku protsessi.

Pärast Eesti iseseisvuse taastamist on ligikaudu 150 000 inimest saanud Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras. Kõige suurema osa neist moodustavad isikud, kes olid endise Nõukogude Liidu kodanikud ja kuni Eesti kodakondsuse saamiseni ei olnud ühegi riigi kodanikud (see tähendab, et nende kodakondsus oli määratlemata). Suuruselt teise rühma moodustavad endised Vene Föderatsiooni kodanikud. Ent Eesti kodakondsust on taotlenud ka inimesed kaugemalt, näiteks Bangladeshi, Indoneesia ja Usbekistani endised kodanikud.

Naturaliseerimise tingimused on kehtestatud Eesti kodakondsuse seadusega. Need on üsna samasugused kui enamikus teistes riikides. Tingimused on seatud selleks, et uus kodanik suudaks riigi elus aktiivselt osaleda. Mõistmata eesti keelt, seadusi ja kombeid, on keeruline Eestis hakkama saada.

Inimene, kes soovib iseseisvalt taotleda Eesti kodakondsust, peab olema **vähemalt 15-aastane**. Samuti peab ta olema **elanud Eestis** elamisloa või elamisõiguse alusel **vähemalt kaheksa aastat**, neist viimased viis aastat püsivalt. Püsivaks Eestis viibimiseks peetakse Eestis viibimist vähemalt 183 päeva aastas.

Lisaks peab kodakondsuse soovija **oskama eesti keelt** igapäevaeluks vajalikul tasemel. Enne kodakondsuse saamist peab tundma seadusi, et teada kodanikuna nii oma õigusi kui ka kohustusi. Seepärast on kodakondsuse taotlejatel lisaks keeleeksamisele tarvis sooritada ka **Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam**.

Eesti keele oskust ning seaduste tundmist kontrollitakse kahel eksamil. Neid korraldab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (eksamikeskus). Info nende eksamite sooritamise kohta on kättesaadav eksamikeskuse

veebilehel www.ekk.edu.ee. Eksamikeskus korraldab ka konsultatsioone eksami eel. Konsultatsioonidel osalemine ja eksamite sooritamine on tasuta.

Kooliõpilasel on kodakondsuse taotlemise keelenõuete täitmise kontroll võimalik ühitada põhikooli või gümnaasiumi lõpueksamitega. Õpilane, kes kogub eesti keele kui teise keele lõpueksamil või riigieksamil vähemalt 60 punkti, saab lisaks riigieksaministusele ka eesti keele oskuse tunnistuse. Kui aga põhi-, kesk- või kõrgharidus on omandatud eesti keeles, siis pole kodakondsuse taotlemiseks keeleeksami vaja teha.

Eksamitest on osaliselt või täielikult vabastatud inimesed, kes tervise tõttu ei saa eksameid sooritada. Inimesed, kes on sündinud enne 1. juulit 1930, peavad sooritama ainult keeleeksami suulise osa.

Kodakondsuse taotlejatel, kes sooritavad nii keeleeksami kui ka seaduste tundmise eksami, on õigus taotleda eksamikeskuselt ühekordset hüvitist eesti keele õppele kulunud õppemaksu eest. Taotlus tuleb esitada kolme kuu jooksul pärast viimase eksami sooritamist.

Kursus kodakondsuse taotlejatele

Kodakondsuse taotlejal peab **olema legaalne püsiv sissetulek**, mis tagab inimese ja tema ülalpeetavate äraelamise. Riik soovib olla kindel tulevaste kodanike majanduslikus seisundis. Seetõttu tuleb kodakondsuse taotlejal tõestada, et tal on püsiv seaduslik sissetulek. Selleks sobib näiteks töötasu, äritegevusest saadud tulu, pension, stipendium või elatis, aga ka riiklik toetus, näiteks töötü abiraha või lapsetoetus. Samuti peab kodakondsuse taotlejal olema **registreeritud elukoht Eestis**, et riik saaks tulevase kodanikuga vajaduse korral ühendust võtta.

Kodakondsuse taotleja peab **olema lojaalne Eesti riigile**.

Lojaalsuse kohta täpseid nõudeid kehtestatud ei ole. Kõige üldisemalt tähendab lojaalsus, et inimene tunnustab Eesti põhiseaduslikku korda

ning täidab kehtivaid seadusi. Näiteks ei anta kodakondsust inimesele, kes on kodakondsust taotledes varjanud andmeid või esitanud valeandmeid. Samuti ei anta kodakondsust inimesele, kellele on mõistetud rohkem kui aastane vabadusekaotus, mis ei ole veel kustunud, või keda on korduvalt karistatud tahtlike kuritegude eest. Lojaalsuse rikkumiseks peetakse ka välisriigi luure- või julgeolekuorganites töötamist. Kodakondsuse andmisest või taastamisest võidakse keelduda ka juhul, kui taotleja on teeninud ohvitserina välisriigi sõjaväes.

Oma lojaalsuse kinnitamiseks tuleb kodakondsuse taotlejatel anda **ustavusvanne**: „Taotledes Eesti kodakondsust, töotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale.”

Eesti kodanik ei tohi samal ajal olla ühegi teise riigi kodanik. See tähendab, et kui Eesti kodanik soovib saada muu riigi kodanikuks, peab ta esmalt taotlema Eesti kodakondsusest vabastamist. Samuti ei anta Eesti kodakondsust naturalisatsiooni korras enne, kui inimene ei ole vabastatud endisest kodakondsusest.

Vahel võib juhtuda, et laps omandab kaks kodakondsust juba sünniga. Näiteks kui üks vanematest on Eesti ja teine Läti kodanik. Sellisel juhul peab laps 18-aastaseks saamisel kolme aasta jooksul valima, kas ta loobub Eesti või teise riigi kodakondsusest.

Siiski on paljudel Eesti kodanikel mitme riigi kodakondsus. See ei ole küll seaduse järgi lubatud, kuid on siiski võimalik, sest **sünniga omandatud Eesti kodakondsust ei tohi kelleltki ära võtta**.

Eesti Panga nõukogu esimees Jaan Männik on sündinud Stockholmis, kuid tema vanemad olid Eesti kodanikud ja nii on temagi sünnilt Eesti kodanik. Jaan Männik kolis Eestisse alles pärast iseseisvuse taastamist, kui oli vahepeal omandanud ka Rootsi kodakondsuse. Ta on säilitanud mõlema riigi kodakondsuse, sest sünniga omandatud kodakondsust ära võtta ei saa.

Kodakondsuse taotlemine

Kui nõuded kodakondsuse taotlemiseks on täidetud, tuleb kodakondsuse taotlemiseks pöörduda politsei- ja piirivalveameti (PPA) kodakondsus- ja migratsioonibüroosse ning kirjutada sooviavaldus kodakondsuse saamiseks. Avaldusega koos tuleb täita ka elulookirjeldus, samuti tuleb tasuda riigilõiv ning esitada muud vajalikud dokumendid. Kõikide dokumentide täitmisel on vajadusel abiks PPA kodakondsus- ja migratsioonibüroo töötajad, samuti saab teavet veebilehelt www.politsei.ee.

Avalduse esitamisele järgneb kuuekuuline naturalisatsiooniperiood. Seda on vaja, et kõik kodakondsuse taotlejad saaksid oma otsuse üle järele mõelda ning vajadusel korda seada dokumendid eelmisest kodakondsusest loobumiseks.

Poole aasta pärast tuleb taotlejal kuu aja jooksul uuesti minna sobivasse kodakondsus- ja migratsioonibüroosse ning kinnitada oma soovi saada Eesti kodakondsus.

Seejärel saadetakse dokumendid valitsusele, mis otsustab kodakondsuse andmise. Kui valitsuse otsus on positiivne, vormistatakse uuele kodanikule kodakondsustunnistus, mis antakse kätte pidulikul tseremoonial. Seejärel saab kodanik taotleda Eesti kodaniku passi ja isikutunnistust ehk ID-kaarti.

Kodakondsustunnistuste pidulik kätteandmine Kadrioru kunstimuuseumis 30. septembril 2008

Alates 2008. aastast on kõikidel uutel kodanikel võimalik kodakondsustunnistus kätte saada pidulikul tseremoonial. 30. septembril 2008 anti kodakondsustunnistused pidulikult kätte Kadrioru kunstimuuseumis. Uutele Eesti kodanikele andis kodakondsustunnistused kätte Eesti president Toomas Hendrik Ilves.

Kodakondsuse taotlemine lapsele

Lapsevanemal on õigus taotleda kodakondsust oma alla 15-aastasele lapsele. Seda saab teha, kui vanemal juba on Eesti kodakondsus või kui vanemal ei ole ühegi riigi kodakondsust, laps on sündinud Eestis pärast 1992. aasta 26. veebruari ega ole ühegi riigi kodanik. Samuti on vanemal võimalik taotleda lapsele kodakondsust koos oma kodakondsuse sooviavaldusega.

Eesti kodakondsuse taotlemiseks alla 15-aastasele lapsele tuleb kodakondsus- ja migratsioonibüroole esitada sooviavaldus. Laps ei pea kodakondsuse saamiseks tegema eesti keele oskuse ning seaduste tundmise eksameid.

Kodakondsuse saamine eriliste teenete eest

Eesti kodakondsust on võimalik saada ka Eesti riigile osutatud eriliste teenete eest. Erilisteks teeneteks peetakse saavutusi teaduses, kultuuris, spordis või muul alal.

Ettepaneku kodakondsuse andmiseks teeb valdkonna minister ning kodakondsuse andmise otsustab valitsus. Teenete eest ei saa anda kodakondsust rohkem kui kümnele inimesele aastas, et kodakondsuse saaksid tõesti ainult erakordsete saavutustega silma paistnud inimesed.

2007. aastal anti kodakondsus eriliste teenete eest ärimees Rustam Aksenenkole. Tema saavutuseks olid tähtsad investeeringud, samuti kinkis ta 2005. aastal Tallinna ülikoolile maailmakuulsale teadlase Juri Lotmani arhiivi ja unikaalne kultuuripärand jäi Eestisse. Samal aastal anti kodakondsus ka Vjatšeslav Košelevile, kes on tuntud sportlane ja osalenud edukalt rahvusvahelistel jooksuvõistlustel.

Euroopa Liidu kodakondsus

Eesti kodanik on ühtlasi Euroopa Liidu kodanik.

Euroopa kodakondsus täiendab liikmesriigi kodakondsust, kuid ei asenda seda. See tähendab, et Euroopa Liidu kodakondsus ei ole omaette kodakondsus, vaid käib kaasas üksnes liikmesriigi kodakondsusega. Ainult Euroopa Liidu kodanik ei ole võimalik olla.

Euroopa Liidu kodakondsus annab **õiguse vabalt liikuda**, see tähendab reisida, elada, töötada ja õppida kõikides Euroopa Liidu riikides. Euroopa Liidu kodanikul on lisaks õigus hääletada ja kandideerida Euroopa Parlamendi valimistel ning kohalikel valimistel liikmesriigis, mille kodanik ta ei ole, kuid kus ta püsivalt elab.

Euroopa Liidu kodanikel on õigus riigi kaitsele väljaspool Euroopat. See tähendab, et reisisid või elades riigis, kus puudub Eesti riigi diplomaatiline esindus, on Euroopa Liidu kodanikul võimalus pöörduda abi saamiseks Euroopa Liidu ükskõik millise liikmesriigi diplomaatilise esinduse poole.

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUSE JA KODAKONDSUSE SEADUSE TUNDMISE EKSAAMIST

Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksameid korraldab eksamikeskus. Eksami sooritamine on kõigile tasuta.

Eksamile saab registreerida elektrooniliselt riigiportaalis www.eesti.ee või saates paberil avalduse koos passi või ID-kaardi koopiaga posti teel eksamikeskusele. Eksam toimub tavaliselt üks kord kuus. Eksamit on võimalik teha vähemalt järgmistes linnades: Tallinnas, Narvas, Jõhvis ning Tartus. Kõigis eksamipunktides toimub eksam samal kuupäeval ja kellaajal.

Isik, kes terviseseisundi tõttu ei suuda sooritada Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksamit üldises korras, saab sooritada eksamid sellises ulatuses ja sellisel viisil, mida tema terviseseisund võimaldab. Eritingimuste või eksamitest vabastamise taotlemiseks tuleb esitada avaldus, mille vorm on veebilehel www.ekk.edu.ee, ning raviarsti või eriarsti tõend.

Enne Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksamit on soovijatel võimalik saada **tasuta konsultatsiooni**. Konsultatsioonid on avalikud ning neil võivad osaleda kõik, kes soovivad tutvuda eksami sisu ja vormiga või kontrollida oma valmisolekut eksami sooritamiseks.

Eksam on kirjalik ja toimub testi vormis. Eksamitöös on 24 valikvastustega küsimust. Igal küsimusel on üks õige vastusevariant, mis tuleb vastamisel märkida. Eksamiküsimused on eesti keeles.

Eksamil kontrollitakse järgmiste valdkondade tundmist:

- Eesti riigikorra põhialused, mis on sätestatud põhiseaduse I ja III peatükis;
- igaühe põhiõigused, vabadused ja kohustused, mis on sätestatud põhiseaduse II peatükis;
- Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtu pädevus põhiseaduse kohaselt;
- Eesti kodakondsuse omandamise, saamise, taastamise ja kaotamise tingimused ning kord kodakondsuse seaduse kohaselt.

Eksamitöös on küsimusi kõikidest nimetatud valdkondadest. Igaks eksamiks koostatakse uus eksamitöö. Eksamiküsimuste näidised on käesoleva raamatu peatükis „Näidisküsimused“.

Eksami ajal on eksaminandidel võimalik kasutada eestikeelset põhiseadust ja kodakondsuse seadust. Samuti võib eksaminand kasutada sõnaraamatut (näiteks eesti-vene sõnaraamatut). Seaduste tekstid ning sõnaraamatud eksamiruumis tagab eksamikeskus. Kui eksaminand soovib eksamil kasutada muud sõnaraamatut peale eesti-vene sõnaraamatu, tuleb sellest eelnevalt eksamikeskusele teada anda.

Eksamiküsimustele vastamiseks on aega 45 minutit. Exsam on sooritatud, kui 24 küsimusest on õigesti vastatud vähemalt 18 küsimusele.

Eksami sooritamisel tehakse isikule riigiportaali www.eesti.ee kaudu kättesaadavaks Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami tunnistus.

Eksamiks valmistumisel on võimalik tutvuda näidistestide ja muude materjalidega eksamikeskuse veebilehel www.ekk.edu.ee. Seal saab ka lisainfot eksamite kohta.

NÄIDISKÜSIMUSED

1. Kes on Eesti Vabariigi kõrgeima riigivõimu kandja?

- Vabariigi President
- Rahvas*
- Riigikogu
- Peaminister

2. Kui vanalt saab kodanik õiguse hääletada Riigikogu valimistel?

- 16-aastaselt
- 18-aastaselt*
- 21-aastaselt

3. Kuidas saavad Eesti kodanikud teostada kõrgeimat riigivõimu?

- Algatades seaduseelnõusid
- Osaledes meelevaldustel ja pikettidel
- Osaledes Riigikogu valimistel ning rahvahääletustel*
- Kandideerides Riigikogusse

4. Kes tohivad kandideerida Riigikogu liikmeks?

- Ainult Eesti kodanikud*
- Nii Eesti kui ka teiste Euroopa Liidu riikide kodanikud
- Kõik Eesti elanikud

5. Millal on inimene kuriteos süüdi?

- Siis, kui inimene kinni peetakse.
- Siis, kui kohtuprotsess algab.
- Siis, kui süüdimõistev kohtuotsus on jõustunud.*
- Siis, kui inimene ei tõesta vastupidist.

6. Eestis tohivad oma õiguste rikkumise korral kohtusse pöörduda:

- üldjuhul ainult Eesti kodanikud
- üldjuhul ainult Eesti kodanikud ja teiste Euroopa Liidu riikide kodanikud
- kõik inimesed*

7. Olulistes riigielu küsimustes rahvahääletamise korraldamise otsustab:

- peaminister
- Riigikohus
- Riigikogu*
- Vabariigi President

8. Riigikogu korralised valimised toimuvad:

- iga kolme aasta järel
- iga nelja aasta järel*
- iga viie aasta järel
- põhiseaduses pole öeldud

9. Riigieelarve võtab vastu:

- Vabariigi President
- Vabariigi Valitsus
- Riigikogu*
- rahvas

10. Vabariigi Valitsuse liikmed nimetab ametisse:

- Riigikogu
- Vabariigi President*
- õiguskantsler
- Riigikohus

11. Kui kauaks valitakse ametisse Vabariigi President?

- Eluajaks
- 10 aastaks
- 5 aastaks*
- 4 aastaks

12. Mitu liiget on Riigikogul?

- 101 liiget*
- 100 liiget
- 51 liiget
- 50 liiget

13. Seaduseelnõude hääletamine Riigikogus on:

- avalik*
- salajane
- põhiseaduses pole öeldud

14. Kes annab Eestis riiklike autasusid ja diplomaatilisi auastmeid?

- Riigikogu
- Vabariigi President*
- Peaminister
- Vabariigi Valitsus

15. Ministeeriumi tegevust juhib:

- peaminister
- Vabariigi President
- minister*
- riigisekretär

16. Kas lause on õige või vale? „Minister võib samal ajal olla ka Riigikogu liige.”

- Õige
- Vale*

17. Vabariigi Valitsuse tegevust juhib ja valitsust esindab:

- Vabariigi President
- peaminister*
- minister
- kantsler

18. Mis on Riigikogu ülesanne?

- Riigieelarve eelnõu koostamine
- Riigieelarve vastuvõtmine*
- Riigieelarve väljakuulutamine

19. Mis on Vabariigi Presidendi ülesanne?

- Seaduste väljakuulutamine*
- Seaduste vastuvõtmine
- Õigusemõistmine

20. Vabariigi Valitsuse poolt seaduse alusel ja seaduste täitmiseks antavad õigusaktid on:

- direktiivid
- määrused ja korraldused*
- seadused ja käskkirjad

21. Mis on Eestis kõrgeim kohus?

- Riigikohus*
- Maakohus
- Ringkonnakohus

22. Kodakondsuse andmise otsustab:

- Vabariigi Valitsus*
- PPA Kodakondsus- ja Migratsioonibüroo
- Vabariigi President

23. Kumb lausetest on õige?

- Eesti kodakondsuse võib anda eriliste teenete eest, kuid mitte rohkem kui kümnele inimesele aastas.*
- Kellelegi ei tohi anda Eesti kodakondsust eriliste teenete eest.

**24. Kui vanalt võib soovija ise-
seisvalt taotleda Eesti koda-
kondsust?**

- 15-aastaselt*
- 16-aastaselt
- 18-aastaselt

Sõnaseletusi

A

ainulaadne – haruldane, unikaalne
alistuma – alla andma
ametiaeg – ametist tulenevate volituste kehtimise aeg
ametivanne – lubadus (töötus) rahvale ja riigile, mis antakse ametisse astudes
ametiühing – kindla kutseala töötajate huvide kaitseks asutatud ühendus
ametnik – riigiasutuse töötaja, riigi esindaja
arreteerima – vahistama, isikut kinni pidama
arupärimine – küsimuse esitamine, selgituse nõudmine
asjaajamise keel – dokumentide vormistamise keel
autonoomia – osaline iseseisvus
autoritaarne valitsemiskord – valitsemiskorraldus, kus piiramatu võim on koondunud ühe isiku või isikute grupi kätte
avaldama – publitseerima, kõigile soovijatele kättesaadavaks tegema
avalik huvi – ühiskonna kui terviku huvi

D

deklaratsioon – ametlik või pidulik avaldus, ametlik teadaanne
demokraatia – valitsemisvorm, kus rahvas teostab riigivõimu kas vahetult või valitud esindajate kaudu
denonsseerima – tühistama
direktiiv – suunis, juhtnõu, Euroopa Liidu õigusakt
diskrimineerima – õigusi piirama, kellessegi halvemini suhtuma, kedagi ebavõrdselt kohtlema
dissident – teisitimõtletja
domineerima – valitsema; ülekaalus olema

E

eakas inimene – vanemas eas inimene
eelarve – tulude ja kulude arvestus
eelnõu – õigusakti projekt; vt ka seaduseelnõu

eksportima – kaupu ja teenuseid riigist välja viima
elatusraha – raha kellegi ülalpidamiseks
enamus – arvuline ülekaal
erakond – partei, kindlat maailmavaadet esindav poliitiline organisatsioon
eraomand – eraisikule kuuluv asi
erialaliit – kindla eriala esindajate ühendus oma huvide kaitseks

F

fraktsioon – Riigikogus esindatud erakonna liikmete rühm, kes valib enda seast esimehe
föderatsioon – liitriik, mille osadel on laialdane autonoomia, kuid riigivalitsemine, välispoliitika ja sõjaväe juhtimine on riigi keskvalitsemise pädevuses

G

genotsiid – inimeste massiline tapmine rassilistel, rahvuslikel või muudel põhjustel
glasnost – riigi ja ametiasutuste tegevuse avalikkus ning arusaadavus

H

heastama – heaks tegema
heiskama – üles tõmbama
hukkamõist – taunimine, laitmise
hääletama – valimistel kellegi poolt häält andma ehk valima
hääleõigus – õigus valida valimistel ja rahvahääletustel, õigus hääletada
hümn – esinduslaul
hüvitis – kompensatsioon

I

igavene – alatine, jäädav
impeerium – monarhistlik ehk ainuvalitsuslik suurriik, maailmariik
importima – kaupu ja teenuseid riiki sisse tooma
institutsioon – ühiskondlik korraldus, tava või asutus
isikupuutumatus – keeld isikut õigusevastaselt kinni pidada

istung – koosolek
istungjärk – istungite (koosolekute) toimumise periood

J

julgeolek – turvalisus ja kaitstus
jõustumata – kehtima hakkama
järjepidevus – kestvus

K

kaitsevägi – Eesti sõjavägi
kandidaat – kohataotleja
kandideerima – kohta taotlema
kaplan – sõjaväevaimulik
kihelkond – Eesti ajalooline haldusüksus
koalitsioon – võimulolevate erakondade liit ühiste eesmärkide saavutamiseks
kodakondsustunnistus – kodakondsust tõendav ametlik dokument
kodanikualgatus – inimeste omaalgatuslik tegevus mõne probleemi lahendamiseks
kodanikuühiskond – ühiskonna osa, mis hõlmab mittepoliitilisi ühendusi
kohtulahend – kohtuotsus konkreetse küsimuses
kohtuvõim – õigust mõistev riigivõimu osa (Eestis kohus)
kohus (1) – riigi institutsioon, mille ülesanne on õigust mõista
kohus (2) – kohustus
kolhoos – Nõukogude Liidu põhilisel põllumajanduse või kalandusega tegelenud majand
konfiskeerima – vara riigile võtma selle eest tasumata (sundvõõrandama)
konventsioon – riikide kokkulepe mingis valdkonnas
koonduslaager – kinnipeetud isikute ajutine kinnipidamiskoht, vangilaager
kooskõlas olema – vastavuses olema
korraldus – Vabariigi Valitsuse ühekordne õigusakt
kubermang – haldusüksus Venemaal
kultuuriautonomia – vähemusrahvuste õigus moodustada kultuuriomavalitsusi
kultuuriomavalitsus – vähemusrahvuse esindajate ühendus oma kultuurielu korraldamiseks, mille kõrgeim organ on kultuurinõukogu

kuritegu – seadusevastane tegu, süütegu, mille eest on põhi-karistusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus

kõlblus – põhimõtete kogum, mis määrab inimese suhtumise teistesse, moraal

küüditama – inimesi sunni korras asumisele saatma, välja saatma

L

laim – valesüüdistus, kedagi teotav jutt
legaalne – seaduslik, ametlikult lubatud
liikmesriik – ühendusse või organisatsiooni kuuluv riik
liit – ühendus, allianss
liitumisleping – Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga sõlmitud leping
linn – kohaliku omavalitsuse üksus
linnapea – kohaliku täidesaatva võimu juht linnas
lojaalne – ustav, tru

M

maakond – suurem territoriaalne haldusüksus Eestis; vrdl kihelkond, kubermang
majapidamine – majandamine, majandusvaldus, kodu eest hoolitsemine
manifest – avalik poliitiline teadaanne
meeleavaldus – avalik protestimine millegi vastu; inimeste kogunemine avalikus kohas, et avaldada oma meelsust ja seisukohti
mittetulundusühing – ühing, mis ei tegutse rahalise kasumi saamiseks, näiteks lauluselts, teatriliit jne
mobilisatsioon – sõjaväkke kutsumine
murre – dialekt, allkeel
määrus – volituse alusel antud õigust loov akt, õigusakti eriliik

N

naturalisatsioon – omal soovil kodakondsuse omandamine ette nähtud tingimuste täitmise korral

O

okupeerima – teise riigi ala relva jõul hõivama või sõjalises valduses hoidma

omand – kellelegi kuuluv asi
omandama – saama
omavalitsus – kohaliku elu küsimusi korraldav kohalik võim
opositsioon – erakonnad, mis ei kuulu valitsusse, võimul olevatele erakondadele vastuseisjad
ordu – munkade või rüütlite ühing

P

pagulasvalitsus – valitsus, mis tegutseb välisriigis (eksiilvalitsus)
parlament – valitav seadusandlik kogu (Eestis Riigikogu)
parlamentaarne riigikorraldus – riigikorraldus, mille puhul seadusandlik võim on parlamendil
pataljon – sõjaväeline üksus
pension – elatusraha, mida makstakse eakatele või töövõimetutele inimestele
perestroika – uuendamine, reformimine, ümberkorraldamine
piiskop – kõrge vaimulik
piiskopkond – katoliku piiskopi võimupiirkond
poliitika – riigi juhtimise põhimõtted ja seda korraldav tegevus
presumptsiioon – fakti tõeliseks arvamise, kuni pole tõestatud vastupidist
printsiiip – põhimõte
propageerima – tutvustama, selgitama
puudus – vaesus, majanduslik kitsikus
põlvkond – generatsioon
pädevus – kompetents; võimupiirid, võimkond ehk valdkond, mille piires keegi võib tegutseda või otsustada
pärisorjus – talupoegade täielik pikaajaline sõltuvus mõisnikust, valitsejast
püsima – kestma
püsiv – kestev, pidev, alaline, pikaajaline

R

rahvahääletus – üldrahvalik hääletamine tähtsate poliitiliste küsimuste otsustamiseks
rahvaloendus – riiklikult korraldatud andmete kogumine rahvaarvu jm teabe saamiseks
Rahvasteliit – rahvusvaheline organisatsioon, Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eelkäija

rahvastik – riigi elanikkond
rakendama – ellu viima
ratifitseerima – kinnitama
reformatsioon ehk usupuha – protestantide lahkumine katoliku kirikust 16. sajandil
repressseerima – survet avaldama, taga kiusama, karistama
riigipea – kõrgeim ametiisik, kes esindab riiki välissuhetes
rügement – sõjaväeline üksus

S

seadusandlik võim – seaduseid loov riigivõimu osa (Eestis Riigikogu)
seaduseelnõu – õigusakti projekt; vt ka eelnõu
sissetulek – laekunud rahasumma, tulu
streik – ajutine organiseeritud töökatkestus
surmanuhtlus – karistus, mille tagajärg on surm
suveräänsus – riigi iseseisvus ja sõltumatus teistest riikidest
sõjaseisukord – eriolukord, mis kehtestatakse riigis sõjategevuse või sõjaohu tõttu
säästma – kokku hoidma
sünnijärgne kodanik – isik, kes on saanud kodakondsuse sünniga
süütuse presumptsiioon – põhimõte, mille alusel ei tohi kedagi pidada süüdi-olevaks enne süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist ehk kehtima hakkamist

T

tagasi astuma – ametist lahkuma
tasakaalustama – balansseerima, stabiliseerima
teabenõue – info saamise taotlus
teene – tänu vääriv tegu
teostama – teoks tegema, ära tegema
teotama – solvama, häbistama
teovõimetus – inimene, kes ei suuda oma tegudest aru saada, näiteks psüühiliselt haige
trikoloor – kolmevärviline lipp, millel tavaliselt on kolm horisontaalset või vertikaalset ühesuurust või ligikaudu ühesuurust triipu

tsensuur – riigi kontroll ajakirjanduse, kunsti ja muude avaldatavate materjalide sisu üle
tunnustama (riiki) – juriidiliselt õigeks ja kehtivaks pidama
täidesaatev võim – seaduseid ellu viiv riigivõimu osa (Eestis Vabariigi Valitsus, kohalikes omavalitsustes linnavalitsus või vallavalitsus)
täiskogu istung – koosolek Riigikogu kõikide liikmete osalusel
töövõimetus – isiku võimetus, suutmatus haigusest tulenevalt tööd teha

U

ultimaatum – ähvardust sisaldav kategooriline nõudmine
umbusaldus – mitteusaldamine, (valitsuse või ministri) tegevuse mittetoetamine
ustavus – lojaalsus
usund – uskumuste kogum (religioon)
usutalitus – usundiga seotud kombestik, näiteks jumalateenistus

V

vabadusekaotus – vanglakaristus, vangistus
vaimulik – kirikuõpetaja; vaimsele elule (usule) pühendunud isik
vald – kohaliku omavalitsuse üksus
valimisjaoskond – valimisteks kohandatud ruum
valimiskampaania – valimistel üles seatud kandidaadi seisukohtade avalik tutvustamine
valimiskogu – Eestis presidendi valimiseks moodustatav esinduskogu, kuhu kuuluvad Riigikogu liikmed ja kohalike omavalitsuste esindajad
valimisringkond – valimispiirkond, kus saab hääletada samade kandidaatide poolt
valitsusasutused – riigivõimu teostavad asutused, näiteks ministriumid, kaitsevägi, riigikantselei, maavalitsused, ametid ja inspektsioonid
vabariik – riigikorraldus, mille puhul kõrgemad riigivõimuorganid on valitavad või moodustatakse parla-

mendi poolt
vallandama – töölt lahti laskma, töösuhet lõpetama
vallavanem – kohaliku täidesaatva võimu juht vallas
vallutama – enda valdusesse võtma, hõivama
vanne – lubadus millegi kohta, töotus
veeb – omavahel seostatud andmete kogum
veendumus – kindel arvamus
volikiri – saadikule antav kirjalik luba esindada oma riiki diplomaatilistes suhetes
volikogu – omavalitsuse esinduskogu
volitus – luba midagi teha
võõrandama – ära võtma, riigistama
vägivald – jõu kasutamine oma eesmärkide täitmiseks
vähemusrahvus – väljaspool oma riiki põliselt elavad ühest rahvusest isikud, kes on selle riigi kodanikud

Õ

õigusakt – ametlik juriidiline dokument, näiteks seadus, määrus jne
õigust mõistma (õigusemõistmine) – vaidlusi lahendama, süüdlaste süüd kindlaks tegema, karistust mõistma ja riigiasutuste tegevuse seaduslikkust kontrollima
õigusjärglus – põhimõte, mille kohaselt lähevad õigused ja kohustused üle ühelt riigilt teisele
õiguslik – õiguslane, juriidiline

Ü

ühendus – sarnaste vaadete või huvidega isikuid ühendav kooslus, organisatsioon; vt ka ühing
ühing – sarnaste vaadete või huvidega isikuid ühendav kooslus, organisatsioon; vt ka ühendus
ülalpeetav – inimene, kes ei käi tööl, näiteks laps, vanur jne
üldtunnustatud – avalikult laialdaselt tunnustatud
ülemnõukogu – kõrgeim riigivõimu organ Nõukogude ajal
üleštõus – vastuhakk, mäss